

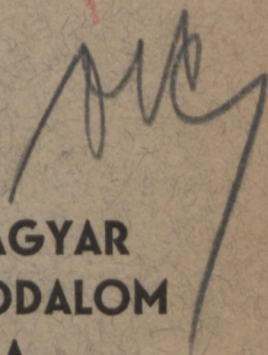
01422

19

MS 1907

KÖZLEMÉNYEK
A SZEGEDI FERENCZ JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM
PEDAGÓGIAI-LÉLEKTANI INTÉZETÉBŐL
11. SZ.

MÁRKUS GÁBOR

A XIX. SZÁZADI MAGYAR
NEVELÉSTÖRTÉNETI IRODALOM
BIBLIOGRAFIÁJA
(1800—1914)

SZEGED
1937.

FIGYELMEZTETÉS.

Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, kihágást követ el és egy hónapig terjedhető elzárással büntetendő, aki közgyűjteményben őrzött kéziratot, könyvet vagy más tárgyat eltulajdonítás szándéka nélkül, de a kikölesönzés tekintetében meghatározott szabályok megszegésével elvisz vagy a szabályszerűen kikölesönzött kéziratot, könyvet vagy más tárgyat a kikölesönzésre megszabott határidő letelte után felhívás ellenére sem szolgáltatja vissza. (1929:XI. t.-c. 46. §.)

KÖZLEMÉNYEK
SZEGEDI FERENCZ JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM
PEDAGÓGIAI-LÉLEKTANI INTÉZETÉBŐL
11. SZ.

MÁRKUS GÁBOR

A XIX. SZÁZADI MAGYAR
NEVELÉSTÖRTÉNETI IRODALOM
BIBLIOGRAFIÁJA
(1800—1914)

SZEGED

1937.

37 [01]
T 56

A M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem böl-
csészeti-, nyelv- és történettudományi karához benyújtott
doktori értekezés.

Bíró: Dr. Várkonyi Hildebrand egyetemi ny. r.
tanár.

Társbíró: Dr. Bartók György egyetemi ny. r. tanár

64422

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000258834

Bevezetés.

A magyar pedagógiai irodalom a XVII. században kezdődik, de ezek az első próbálkozások inkább csak alkalmi dolgozatok. A XVIII. században azután lassan egyre inkább fejlődik, a nevelés csaknem minden körét felöleli, bár erősen külföldi hatás alatt áll.¹ Igazi fejlődéséhez azonban csak a XIX. században ér el, amikor — különösen a század utolsó évtizedeiben — hirtelen magasra szökken: a pedagógiai munkák ezrei látnak napvilágot.

A XVII. és XVIII. században neveléstörténeti munka alig jelent meg. A XIX. század első felében is kevés a nevelés multjára vonatkozó tanulmány. Annál nagyobb a fejlődés éppen ezen a téren a század második felében; szinte azt mondhatjuk, hogy a magyar pedagógiai irodalom egyik ága sem volt akkor annyira termékeny, mint a neveléstörténeti irodalom.

Ha a XIX. században megjelent magyar-nyelvű neveléstörténelmi irodalmat tekintjük, első pillantásra is meglep a művek *nagy száma*. Még szembetűnőbb ez a termékenység, ha a különböző, a XIX. század második felében állandóan szaporodó pedagógiai lapokban, továbbá iskolai értesítőkből stb. megjelent neveléstörténeti cikkeket is számbavesszük. Úgy az önálló munkák, mint a

¹ V. ö. Kiss Áron: Neveléstudományi irodalmunk a XVIII. században c. cikkét „Adalékok Magyarország nevelés- és oktatásügyi történetéhez” c. művében, 57. l., továbbá Kiss Áron: A magyar népiskolai tanítás története, 85. l.

lapokban megjelent cikkek megjelenési *időszerinti* csoportosítása azt mutatja, hogy a század első felében alig jelent meg néhány munka, az ötvenes évektől a hetvenes évekig már némi fejlődés mutatkozik, de innen kezdve minden évtizedben szinte hatványozott mértékben emelkedik a könyvek és a cikkek száma. A század utolsó évtizedében több neveléstörténeti munka és cikk jelent meg, mint 1800–1890 között együttvéve. Ennek főbb okai a következők:

1. A XIX. század első felének pedagógiai irodalma tulnyomóan külföldi hatás alatt állt, a neveléstani művek vagy fordítások, vagy idegen források alapján készültek. A század elején megindult nevelési irodalmi mozgalom természetesen elsősorban általános neveléstani tárgyakat keresett, hogy a magyar pedagógiai irodalom hiányait pótolja. Eredeti neveléstörténeti művek írására senki nem vállalkozott, külföldiek fordítására pedig kisebb szükség volt, mint egyéb, a nevelés területének különböző ágaival foglalkozó munkákra. Ehhez járultak bizonyos politikai vonatkozások is, különösen a szabadságharc utáni időben, amikor a nevelési irodalom művelői a közbejött politikai és tanügyi változások folytán félrevonultak.¹ Ez a korszak tehát nem kedvezett nagyobb neveléstörténeti irodalom kifejlődésének. Ezzel szemben a kiegyezés után a magyar „tanügyi irodalom is pezsgő életre kelt.”² A politikai viszonyok most már nemcsak hogy nem akadályozták, hanem inkább elősegítették a neveléstörténeti irodalom fejlődését.

¹ Erdődi János: Neveléstan III. rész. 143. l. V. ö. „Ez időszakban a kormány is meggátolt volna minden ilyenmű munkálkodást, amennyiben a sajtót és a tanügy minden irányát a maga céljainak szolgálatára szorította.”

² U. a. 171. l.

2. Nagy történetírók, akik különösen a nevelés történetének kutatását tűzték ki célul, a század első felében nem voltak. A XIX. század nagy magyar neveléstörténetírói mind a század második felében dolgoztak. Lubrich Ágost, Kiss Áron, Fraknói Vilmos a hetvenes és nyolcvanas években kezdték működésüket, Békefi Remig és Fináczy Ernő munkásságának nagyobb része a kilencvenes évekre és a XX. század első évtizedeire tehető. Érdemes volna kutatni azokat az okokat, amelyek hatásaképpen előállt az az érdekes jelenség, hogy a magyar neveléstörténet legkiválóbb kutatói mind ebben a korszakban lépnek fel, hiszen rajtuk kívül nagy neveléstörténészünk azóta sincsen. Ez azonban már a történet, irodalomtörténet és a lélektan területébe vág; nekünk itt meg kell elégednünk a tény puszta konstataálásával, mivel részletesebb kutatást értekezésünk keretei meg nem engednek.

3. A XIX. század utolsó évtizedére esett a magyarság honfoglalásának ezredéves emlékűnepe. A nemzet nemcsak díszes ünnepségekkel ünnepelte ezt a történelmi nagy évfordulót, hanem számot kívánt adni önmagának ezer év alatti életének és kultúrális munkájának minden eredményéről. Magától értetődik tehát, hogy elsősorban a történelmi irodalom virágzott fel előbb szinte elképzelhetetlen terjedelemben minden téren, de legbőségebben a neveléstörténet terén. A kormány, főleg a kultuszminisztérium kezdeményezésére kultúrális társaságaink, egyetemeink, nevelési intézeteink versenyezve írták meg a magyar nevelésnek, egyes ágainak, egyes iskoláknak történetét. Ezek a munkák 1895—98 években jelentek meg, azért áll ez a három év a neveléstörténelmi munkák számát tekintve mostanáig elérhetetlen magasságban.

Mindezek az okok adatokat szolgáltatnak a

XIX. század neveléstörténeti irodalmának *tárgykör* szerinti vizsgálatához is. Ha a hatalmas anyagon áttekintünk, első pillantásra ebben három, egymástól jól elválasztható nagyobb részt különböztethetünk meg. Ezek:

1. külföldi neveléstörténeti művek fordításai, vagy idegen munkákból összeállított művek;

2. alkalmyszerűen, szinte felsőbb irányításra íródott neveléstörténeti dolgozatok;

3. eredeti forrástanulmányokon felépült igazi neveléstörténeti munkák.

Az első csoportba tartozó művek általános, a neveléstörténet nagyobb részeit felölelő munkák, főleg neveléstörténelmek. Legkiválóbb közöttük Lubrich neveléstörténete. Ide sorolhatjuk azokat a munkákat is, melyek a magyar neveléstörténeti irodalom kezdeti időszakában születtek, ilyenek leginkább az egyes külföldi pedagógusokról egy vagy több külföldi cikk alapján írt értekezések. Jellemzi ezt a csoportot, hogy magyar tárgyakat kevésbé dolgoz fel.

A második csoportba tartozik a legtöbb munka. Tekintélyesebb részük egyes iskolák, intézetek története. Ezeken kívül tárgy szerint még két kisebb csoport választható ki. Egyik az általános, összefoglaló közoktatási történetek (legnevezetesebbek a kilenc kötetes Matlekovits-féle munkában), vagy a közoktatás egyes részeit összefoglaló munkák. A másik a külföldi iskolaszervezetekről írott művek csoportja, melyek nagyrészt a minisztérium által tanulmányútra küldöttek jelentéseiképpen íródtak.

Végül a harmadik csoport művei a nevelés történetének különböző részeit ölelik fel, főleg a magyar nevelés történetének egyes területeire vetnek világot.

Ugyancsak e három csoportba való osztás jelöli ki a XIX. század neveléstörténeti irodalmának *érték* szempontjából való keretvonalait. A fordítások értéke csak abban van, hogy egyes neveléstörténeti műveket koruk magyar pedagógiai társadalma számára hozzáférhetővé tettek. Igazi értékeknek azokat az eredeti munkákat nevezhetjük, amelyeket a harmadik csoportba osztottunk. A második csoport nagyszámú munkái közül szintén sok az értékes munka, különösen az egyes iskolák történetét sokszor alapos forrástanulmányok után megírt művek között. De általában valamennyi jelentős, mivel egy-egy részletadatával hozzájárult a magyar közoktatás történeti képének kialakításához.

Az értékesnek mondható, nagyszámú neveléstörténeti művek közül kiválnak a nagyobb neveléstörténetírók művei. A sort „a magyar katolikus pedagógia nagynevű mestere”,¹ *Lubrich Ágost* nyitja meg, aki neveléstörténetét az összes kiválóbb külföldi neveléstörténetekből állította össze s az első magyar tudományos neveléstörténetet megalkotta. *Felméri Lajos* a nyugati államok iskolaügyének kiváló ismerője, az Akadémia jutalmát megnyert „Az iskolázás jelene Angolországban” c. kétkötetes munkájával írta be nevét a XIX. századi magyar neveléstörténeti irodalom művelői közé. A korán elhunyt *Molnár Aladár* minden munkája nagy értéke volt nevelési irodalmunknak. Neveléstörténeti művei közül legkiválóbb „A közoktatás története Magyarországon a XVIII. században”, melyet az Akadémia megbízásából írt, de halála miatt be nem fejezhetett. *Acsay Antal* nagy szolgálatot tett a magyar neveléstörténeti kutatásnak

¹ *Acsay A.*: *Lubrich Ágost* 3. l.

Aeneas Sylvius pedagógiájának ismertetésével és V. László számára írt neveléstanának lefordításával. *Fraknoi Vilmos*, a „kiváló és sokoldalú történetíró, szerencséskezű tudományos kutató, számos alapvető monografia és tanulmány szerzője“¹ különösen Magyarország régi műveltségi állapotairól írott műveivel emelkedik ki. Neveléstörténeti szempontból nevezetes művei még: „Hazai és külföldi iskolák a XVII. században“, „Révai Ferenc nádori helytartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása“, „Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században“. Európa legtöbb levéltárában megfordult s igen sok nevezetes adatot hozott felszínre a magyar nevelés történetére vonatkozólag.

Még nagyobb jelentőségű neveléstörténetírók: Kiss Áron, Békefi Remig, Finácsy Ernő.

Kiss Áron neveléstörténeti munkáin kívül legnagyobb érdeme az, hogy a magyar pedagógiai irodalom multját felkutatta. György Aladár a magyar neveléstörténet Liviusának nevezte, Gyulai Ágost pedig pedagógiai munkálkodását Toldy Ferenc irodalomtörténeti működésével állítja párhuzamba. „Alig találunk pedagógiai íróit, aki annyit és oly sok értékes neveléstörténeti dolgot írt volna, mint Kiss Áron. Töretlen utakon járva, kutató munkásságával több, mint száz cikkben, értekezésben és különálló dolgozatban írta meg pedagógiatörténeti kutatásainak eredményét.“²

Legnevezetesebb munkái: „Adalékok Magyarország nevelés- és oktatásügyi történetéhez“, „A magyar népiskolai tanítás története, I-II.“

Békefi Remig, a kiváló történetíró műveinek

¹ *Kemény*: Pedagógiai Lexikon. I. k. 659. l.

² *Kőrösi—Szabó*: Az elemi népoktatás enciklopédiája, Bpest, 1912, II. k. 217. l.

legnagyobb része neveléstörténeti értekezés. Különösen a katolikus tanítórendek nevelésügyére vonatkozó történeti adatokat dolgozta fel. Minden munkája lelkiismeretes és hosszadalmas forrástanulmányok alapján készült. Legnevezetesebb munkái: „A közoktatás története Magyarországon 1000—1867-ig“, „Székesegyházi iskoláink szervezete az Anjou-korban“, „Oláh Miklós nagyszombati iskolájának szervezete“, „A sárospataki ref. főiskola 1621. évi törvényei“, „A debreczeni ev. ref. főiskola XVII. és XVIII. századi törvényei“.

Fináczy Ernő „a nevelés multjának legnagyobb magyar kutatója, számos tantervi és iskolaszervezeti reform előkészítője, a magyar pedagógiai közvéleménynek évtizedeken át irányítója“¹ volt. Neveléstörténeti műveit jellemzi: az eredeti forrásokon alapuló kutatás, a rekonstrukció ereje és a nagyszerű, művészileg tökéletes stílus. Legjobban kiemeli őt minden neveléstörténetírónk közül „az a képessége, hogy a jelenségeket sohasem elszigetelten, hanem mindig szinoptikusan látja; az eszmeáramlatokat sem magukból, hanem környezetükből, a kor összes életnyilvánulásaiból érteti meg: ez a szempont Fináczy történetfelfogásának legjellemzőbb módszertani elve s ezért valóban szellemtörténetet írt a szó mai értelmében már akkor, amikor az elnevezés még nem vált ismeretessé és a módszerrel még csak kevesen éltek.“² Tárgyalásunk idejébe eső művei: „A francia középiskolák multja és jelene“, „A magyarországi középiskolák multja és jelene“, „A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában I-II.“, „Az ókori nevelés története“, „A középkori nevelés története“.

¹ Pedagógiai Lexikon, I. k. 614. 1.

² U. a. 616. 1.

Ha most mindezek alapján a XIX. századi magyar neveléstörténeti irodalmat összehasonlítjuk a XIX. század és a XX. század háború utáni pedagógiai irodalmával, nem lehet kétséges, hogy egyrészt a szerencsés körülmények (főleg a millénium), másrészt a nagy neveléstörténetírók ez időbe esett fellépése folytán a magyar nevelési irodalom egyik legjelentősebb, legértékesebb és leggazdagabb területe a XIX. századi neveléstörténeti irodalom.

*

Végül — mielőtt a művek rendszeres csoportosítására térnék — röviden vázolni kívánom azokat a szempontokat, amelyek egyrészt a művek kiválasztásában, másrészt a kiválasztott művek elrendezésében vezettek.

1. *A kiválasztás szempontjai.* A XIX. század irodalmát *a század elejétől 1914-ig*, a világháború kitöréséig foglaltam össze. Az 1900. év ugyanis nem jelent szellemtörténeti cezurát, a XX. század első 14 éve a XIX. századhoz tartozik. Ebből a hatalmas pedagógiai irodalomból azokat a műveket választottam ki, amelyek

a) *önálló munkák*, külön kötetben jelentek meg; nem szerepelnek tehát e gyűjteményben a pedagógiai, vagy más lapokban, iskolai értesítőkben megjelent közlemények, még ha azok esetleg értékesebbek is, mint az ide felvett önálló munkák;

b) *neveléstörténeti művek*, tehát a nevelés valamelyik részének multjára vonatkoznak;

c) ha nem is teljes egészükben, de *egyes részeikben neveléstörténeti vonatkozásokat* is tartalmaznak, vagy neveléstörténeti szempontból felhasználhatók (pl. isk. szervezetre vonatkozó, törvénytár-szerű művek stb.).

A lehetőségekhez mérten törekedtem a tel-

jességre, de jól tudom, hogy munkámnak sok hiánya van. Voltak művek, amelyeket megszerezni sem bírtam, úgyhogy csak a források után közlöm.

2. Az *elrendezés szempontjai* a következők:

a) olyan keret felállítása, hogy egy mű két helyen ne forduljon elő;

b) könnyen áttekinthető legyen;

c) az egyes csoportokon belül a művek megjelenésük időrendjében szerepeljenek.

A XIX. századi magyar neveléstörténeti irodalom bibliográfiája.

A.

Általános neveléstörténeti munkák és tanulmányok.

I.

Neveléstörténelmek.

Neveléstörténelmi könyveink eleinte tankönyvek céljára íródtak, külföldi könyvek többé-kevésbé sikerült átdolgozásai. Legjobb közöttük Kiss Áron neveléstörténelme, amely részletes magyar neveléstörténetet is ad.

Az első tudományos alapokra épített magyar nyelvű neveléstörténetet Lubrich Ágost írta 1874—78-ban. Eredeti forráskutatás természetesen itt sincs, de a hatalmas terjedelmű munka kora jobb neveléstörténeteinek színvonalán áll.

Dittes Frigyes és Browning Oscar neveléstörténetét magyarra fordította Hoffmann Mór és Kármán Mór.

Végül — bár nem neveléstörténet, de egyes részeiből a neveléstörténet vázlata összeállítható — ide kell iktatnunk Verédy Károly nagy pedagógiai enciklopédiáját ugyanúgy, mint Kőrösi Henrik és Szabó László által szerkesztett hasonló háromkötetes művet.

S z a b ó M i h á l y: A nevelés rövid törté-

nete, kiváló tekintettel a népnevelésre. Első kiad. 1870, második bőv. kiad. Szeged, 1882, VIII, 122. l.

D ö l l e Ö d ö n: A nevelészet története. Tanítók és tanítójelöltek számára. Pest, 1871. (Lauffer) VIII, 371. l.

K i s s Á r o n: A neveléstörténet kézikönyve, különös tekintettel Magyarországra. Pest, 1872. VIII, 235. l. Ugyanez javított, második kiad. Bpest, 1875. (Rosenberg testv.) 97, 200. l. VI. kiadása 1892-ben jelent meg. Hetedik kiadása: A nevelés- és oktatástörténet kézikönyve, különös tekintettel a magyar nevelés történetére. A tanító- és tanítónőképzők új tanítási tervéhez alkalmazta *Kolumbán Samu*. Bpest, 1907. (Stampel) 226. l.

M o l n á r L á s z l ó: A nevelés történelme tanító és nőtanítóképezdek számára. Bpest, 1876. (Lauffer) 200. l.

Különösen a XIX. század pedagógusaira vonatkozólag jó munka. A könyv két részből áll, az első rész a nevelés egyetemes történelme, a második rész a magyar nevelés történelme.

E r d ő d i J á n o s: Neveléstörténelem. Neveléstan c. művének III. része. Bpest, 1881 (Lauffer) 180. l.

Pedagógiai irodalmat ad 110—113, 125—130, 143—145, 171. l.

L u b r i c h Á g o s t: A nevelés történelme. Bpest, 1874—78. I. rész. Nem keresztény vagy nemzeti nevelés korszaka. 394. l. II. rész. A keresztény nevelés történelme a XVIII. századig. 647. l. III. rész. A keresztény nevelés történelme a XVIII. és XIX. században. 480. l. VIII. l.

D i t t e s F r i g y e s: A nevelés és oktatás története. Magyarította *Hoffmann Mór*. Pest, 1872. (Deutsch L.) VI. 246. l.

B r o w n i n g O s c a r: A nevelés elméleté-

nek története. Könyvészeti és életrajzi jegyzetekkel ellátott átdolgozás. Fordította *Kármán Mór*. Bpest, 1885. (Atheneum) 206. l.

Baló József: A nevelés története. A tanító- és tanítónőképző intézetek számára. Az új tanterv figyelembevételével. Budapest, 1905. (Lampel) 160. lap.

Erdődi János és Guzsvenitz: Neveléstörténet. Tanítóképző intézeti növendékek, tanítójelöltek és tanítók számára. Bpest. 1907. (Lauffer) 201. l.

Verédy Károly (több tanférriu közreműködésével szerkesztette): Paedagogiai encyclopaedia különös tekintettel a népoktatás állapotára. A neveléstudomány szótára, melyben az általános és részletes paedagogia, didaktika és methodika, a statisztika, lélek-, erkölcs- és gondolkodástan, valamint a művelődés és paedagogiai történelem főbb részletei betűrendbe foglalvák. Bpest, 1884. (Athenaeum) 960. l.

Kőrösi Henrik és Szabó László: Az elemi népoktatás enciklopédiája. Bpest, (Franklin) I. k. 1911. XVI. 559. l., II. k. 1912. XIII. 424. lap, III. k. 1915. 464. lap.

II.

Nem magyar nevelés történetére vonatkozó tanulmányok.

Feltűnő, hogy a nem magyar nevelés történetére vonatkozó művek csaknem mind az ókori nevelés történetével foglalkoznak. Nagyobb részük az ókori nőnevelésről szól. Egyik legértékesebb munka Wutz Albert összefoglaló műve a római nevelésről. Ez az első munka magyar nyelven, mely a római neveléssel foglalkozik s különösen

kiemelkedik azáltal, hogy eredeti források alapján készült.

Itt kapott helyet a magyar neveléstörténeti irodalom legmagasabb pontját jelző nagy neveléstörténet első két kötete: Fináczy Az ókori és középkori nevelés történetéről írott műve. Az ezt követő két kötet: a renaissance és az újkor, továbbá a sorozatot befejező, a XIX. sz.-i nevelélméletek történetét adó ötödik kötet már 1914 után jelent meg.

Káplány Antal: Nők az ókorban. Pædagogiai dissertatio. Bpest, 1879. (Buschmann)

Novák Lajos: A szegény gyermekek sorsa az ókori társadalomban. Bpest, 1879. (Athenaeum) 8. l.

Fináczy Ernő: A görög nő az ókorban. Vác, 1885. (Serédi Gábor) 43. l.

Wutz Albert: A római nevelés és oktatásügy a legrégebb kortól kezdve Augustusig 754—30 Kr. e. Bpest, 1881. (Hunyadi Mátyás Int.) 79. l.

Gyulai Béla: Nőnevelés az ókorban. Bpest, 1883. (Wodianer) 63. l.

Rosenberg Ede: A zsidó népiskola a hagyomány korszakában. Adalék az egyetemes pedagógia történetéhez. Bpest, 1890. (Athenaeum) 39. l.

Wutz Albert: A régi Róma nevelés- és tanításügye. Bpest, 1891. (Id. Poldini Ede és társa) 16. l.

Takáts Menyhért: A római nevelés. Kassa, 1892.

Takáts Menyhért: A görögök és rómaiak játéka. Richter után fordította. Kassa, 1894.

Békefi Remig: A bolognai jogi egye-

tem XIV. és XV. századi statutumai. Bpest, 1901. (Akadémia) 89. lap.

Hanuy Ferenc: A theológiai tanszak kizáratása egyes középkori egyetemekről. Pécs, 1903. (szerző kiad.) 42. lap.

Fináczy Ernő: Az ókori nevelés története. Vezérfonal egyetemi előadásokhoz. Bpest, 1906. (Hornyánszky) VII. 307. lap.

Ágner Lajos: A kínai nevelés. Jászberény, 1907. (Vértes) 71. lap.

Kováts Alajos: Az ókori nevelés eszményei. Bpest, 1913. (Kókai) 68. lap.

Fináczy Ernő: A középkori nevelés története. Bpest, 1914. (Hornyánszky) VIII. 334. lap.

III.

Magyarok külföldi iskoldzásának története.

Wass József, Fraknói Vilmos, Békefi Remig dolgozták ki eredeti források alapján a magyarok külföldi iskolázásának egyes részeit. Nevezetes az Ábel Jenő szerkesztésében megjelent többkötetes munka, mely a bécsi, jénai és krakkói egyetem magyar tanulóinak névsorát közli. Az idetartozó művek a magyar neveléstörténeti irodalom értékeisebbjei közül valók.

Wass József: Hazai és külföldi iskolázás az Árpád-korszak alatt. Pest, 1862. (Akadémia) 125. l.

Fraknói Vilmos: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. A M. T. Akadémia által jutalmazott pályamű. Budapest, 1873. (Eggenberger) 424. l.

Fraknói Vilmos: Révai Ferenc nádori

helytartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása 1538—1555. Pest, 1873. (Eggenberger) 95 l.

Fraknói Vilmos: Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században. Értekezés a történelmi tudományok köréből. III. k. 10. sz. Bpest, 1874. (Eggenberger) 92. l.

1385-től 1498-ig a bécsi egyetem magyar tanárait és tanulóit sorolja fel.

Ábel Jenő (szerkesztette; összeállította: *Mokos Gyula*) Magyarországi tanulók külföldön. Bpest, 1890—1902. (Akadémia) I. k. Magyarországi tanulók a jénai egyetemen, XXXII. 207. l. II. k. Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen, CV, 375. l. III. k. A krakkói magyar tanulók háza lakóinak jegyzéke 1493—1558. XXI. 143. l. IV. k. A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453—1630. XCIV. 544. l.

Békefi Remig: A ciszterciek középkori iskolázása Párisban. Tört. tud. értekezések XVI, 1896.

Zsilinszky Mihály (összeállította): Tájékoztató a külföldi egyetemeken magyarhoni prot. ifjak számára tett alapítványi ösztöndíjakról, Bpest, 1897. (Wodiañer) IV. 124. l.

Oriolo Emilio: A bolognai Marco da Saliceto, az utolsó Árpád nevelője. Bpest, 1911. (Athenaeum) 15. lap.

Závodszy Levente: Pongrácz Imre báró egri kanonok római útja és iskolázása. Bpest, 1911. (Stephaneum) 14. lap.

Závodszy Levente: Thurzó Imre gróf wittenbergi rektorsága. Bpest, 1912. (Stephaneum) 13. l.

Fraknói Vilmos (ismerteti): A római magyar seminarium története, melyből nyájas ol-

vasó világosan megismerheted a magyar collegium keletkezését és fejlődését, üldözőit és ellenségeit ; írta Pannoniai Arator István 1579. július havában (Eredeti latin kézirat a vatikáni könyvtárban.) Bpest, 1912. (Stephaneum.) 31 lap.

Pongrácz József: Magyar diákok Angliában. Pápa, 1914. (Főisk. ny.) 6. lap.

IV.

A magyar nevelés multjára vonatkozó tanulmányok.

A XIX. század második felében indul meg a magyar nevelés multjának részletes feltárása. A meglehetősen nagy irodalomban sok az értékes mű. Ezek közül is kiválnak Békefi Remig és Fináczy Ernő tanulmányai.

A magyar nevelés legrégebb korszakára nézve kiválóbb könyvek: Pauer János alaposan megírt, szép munkája, továbbá Acsay Ferenc, majd Békefi Remig munkái (Árpádkori közoktatásügyünk, A népoktatás története, A káptalani iskolák története). Sok jó adattal szolgálnak a régi kor iskolázásához az egyes apátságok (szekszárdi, egresi, cikádori stb.) történetéről írott művek. Külön ki kell emelnünk az okleveleket is közlő munkákat, amelyek közül A katolikus iskolaügy Magyarországon c. mű négy kötete katolikus szempontból, Thury Etele kétkötetes Iskola-történeti adattár-a pedig prot. szempontból nevezetes. Ilyenek még Veress Endre a kolozsvári Báthori-egyetemről és Császár Mihály Mátyás pozsonyi egyeteméről írt műve.

A katolikus nevelés történetét több mű ismerteti. Értékes munka, különösen a középkorra vonatkozólag Wayand Géza műve, a katolicizmus befolyásáról a magyar nevelésre. Részletadatokat

adnak az egyes tanítórendek működéséről szóló művek. A piaristákról írtak Acsay Antal és Pallmann Péter (ez utóbbi a II. József alatti viszonyokat ismerteti részletes alapossgal), Visegrádi János a podolini piarista rendház történetét írta meg; Monay Ferenc a minoritákról írt rövid tanulmányt, Velics László a jezsuitákról. Békefi Remig két kisebb, de értékben többi műveihez hasonlítható értekezésében az Anjou-kori székesegyházi iskolák és Oláh Miklós nagyszombati iskolájának szervezetét adja.

A protestáns nevelés történetére vonatkozó művek még nagyobb számúak. Kisebb értékű munkák mellett van közöttük néhány kiváló. Révész Imre a protestáns iskolák autonómiájáról írt műve lelkiismeretes forrástanulmányok alapján készült. Kiemelendők továbbá az egyes iskolák törvényeit és szabályzatát ismertető neveléstörténeti értekezések. Békefi Remig idetartozó három műve (a sárospataki főiskola 1621-i, a marosvásárhelyi iskola XVII. századi és a debreceni főiskola XVII. és XVIII. századi törvényei) elsősorban válik ki. Vargha Zoltán a gyulafehérvári főiskola 1657-i szabályzatát ismerteti. Végül nevezetes néhány, a prot. iskolázás egyes részleteire vonatkozó adatokat tartalmazó mű. Értékük abban van, hogy adataikkal kisebb-nagyobb mértékben kitöltik a prot. nevelés történetének hézagait. Ilyenek Borovszky Samu-anyakönyvekből másolt névsorai a tiszántúli ev. ref. papok és debreceni írók és tanárokról, továbbá Barcsa János a debreceni kollégium partikuláiról, Veress Endre a nagyenyedi kollégium jegyzőiről és 1796—98. évi jegyzőkönyvéről, Balogh Ferenc a debreceni főiskola alapítványairól és alapítvány-tevőiről írt műve.

A XVIII. század nevelésének történetéről írott

tanulmányok között legkiválóbb, egyben a magyar neveléstörténeti irodalomnak is legkiemelkedőbb műve Fináczy Ernőnek a Mária Terézia korabeli közoktatásról írt hatalmas tanulmánya. Az e korból való, 1777-i Ratio Educationis-ról Friml Aladár írt értékes tanulmányt. II. József neveléstörténeti szerepét Dudás Gyula, Mandl Bernát és Pallmann Péter ismertették különböző szempontokból.

A XIX. századi nevelésre vonatkozó, ide csoportosítható munka kevés. Hegedűs János rövid tanulmányt írt az 1806-i Ratióról, Péterfy Sándor az 1848-i törvényekről és tanügyi eseményekről. Az 1848. évi tanügyi kongresszus naplóját kiadta Háda József. E munkák értéke csekély.

A magyarhoni ágost. hitv. evangélikusok iskolai rendszere. A T. c. négy superintendentziák 1842-diki július 15 és követk. napjain tartatott egyetemes egyházi közgyűlésének határozata szerint. Pesten, 1846. (Trattner K.) IV. 40. l.

Beéli Fidél: Alapnézetek a nevelés és leendő nevelő s tanítóról, különös tekintettel a tan történeti viszontagsága és literaturájára. Pozsony, 1848. X. 162. l.

Pauer János: Az egyházi rend érdeme Magyarországnak történetében. Árpádok időszakától korunkig. Székesfehérvár, 1848. (Számmer ny.) XVI. 518. l.

Zerich Tivadar: Az erdélyi kath. státusgyűlés és a marosvásárhelyi kath. tanoda és nevelde jogtörténelmi szempontból. Marosvásárhely, 1868. (Imreh ny.) 69. l.

Révész Imre: Adalékok a magyar protestáns iskolák autonómiájának történelméhez. Sárospatak, 1869. 98. l.

Lengyel Géza Dezső: Néhány nyilt szó tan- és nevelésügyünk jelen állapotáról, tekin-

tettel napjaink társadalmi és vallási kérdéseire. Baja, 1871. (Szibár ny.) 38. l.

Péteri Károly: A jezsuiták. Bpest, 1873. (Kocsi ny.) 214. l.

Fraknói Vilmos: A szekszárdi apátság története. Bpest, 1879. (Franklin) 92. l.

A katolikus iskolaügy Magyarországon. Első k. Városy Gyula: A magyar katolikus alapítványok jogi természete, különös tekintettel a katolikus iskolaügy körül újabb időben felmerült téves nézetekre. Kalocsán, 1882. (Bpest, Athenaeum) 44. l. II. k. Literae authenticae exhibentes origines scholarum Hungariae quos pro informanda iuventute post cladem ad Mohács viri catholici condiderunt et dotarunt, reges apostolici confirmarunt. Kalocsa, 1882, 1884, 1885.

Hörk József: A sáros-zempléni ev. esperesség története. Monographia. Kassa, 1885. (Bernovits G.) 365. l.

Acsay Antal: A magyarországi kegyes tanítórend befolyása a XVIII. századi tanügyünk fejlődésére. 1750—1800. Vác, 1887. (Mayer Sándor) 79. l.

Waya nd Géza: A katholicizmus befolyása Magyarországon nevelésügyi viszonyaira, különös tekintettel a középkorra. Bpest, 1887. (Rudnyánszky) 104. l.

Mokos Gyula: A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájában működött publicus praeceptorok. Pápa, 1889.

Novák Lajos: Az egresi ciszterci apátság története. Különlenyomat a Religióból. Bpest, 1892. (Rudnyánszky) 27. l.

Dezső Lajos: Mult, jelen, jövő. Emlékbeszéd. Sárospatak, 1893. (Steinfeld) 18. l.

Békefi Remig: A czikádori apátság története. Pécs, 1894. (Taizs József) 150. l.

Samu József: Élet- és nevelési rajzok. Bpest, 1895. (Petőfi ny.) 284. l.

Mandl Bernát: A magyarhoni zsidók tanügye II. József alatt. Bpest, 1901. (Lampel) 56. lap.

Dudás Gyula: II. József császár tanügyi utasításai. Különlenyomat a Néptanoda 35-ik évfolyamából. Pécs, 1902. (Taizs ny.) 27. lap.

Márki Sándor: Mátyás király és az iskola. Kolozsvár, 1904. (Gombos ny.) 14. lap.

Walldmann György: Művelődés a XIX. sz. második felében. Szeged, 1904. (Endrényi ny.) 128. lap.

Thury Etele: Iskolatörténeti adattár. Pápa, 1906—1908. (Főisk. ny.) I. k. VIII. 444. lap. II. k. 554. lap. A református iskolákra vonatkozólag közl. adatokat, különösen nevezetes levéltári anyagot.

Barcsa János: A debreceni kollegium és partikulái. Debrecen, 1905. (Városi ny.) 202. lap.

Békefi Remig: A népoktatás története Magyarországon 1540-ig. Bpest, 1906. (Akadémia.) XXXVII. 558. lap.

Hegedüs János: Az 1806-iki Ratio Educationis 100 éves jubileuma. Bpest, 1906. (Hungária ny.) 22. lap.

Koch István: Az erdélyi szász iskolák a nemzeti fejedelmek korában. (Művelődéstörténeti értekezések, 23.) Bpest, 1906. (Barcza József) 90. l.

Veress Endre: A kolozsvári Báthory egyetem története lerombolásáig, 1603-ig. Oklevéltárral. Kolozsvár, 1906. (Stief ny.) IV. 83. lap.

Vargha Zoltán: A gyulafehérvári főis-

kola 1657-iki szabályzata. Bpest, 1907. (Nagy ny.) 68. lap.

Horváth Cyrill: A csécsi világ Patakon. Iskolai háborúságok a XVIII. századból. Bpest, 1908. (Singer és Wolfner.) 155. lap.

Veress Endre: A nagyenyedi kollegium jegyzői és a nemes oskolai tanács 1796—1798-iki jegyzőkönyve. Kolozsvár, 1908. (Stief ny.) 34. lap.

Deák János: Az állami felügyelet a protestáns felsőbb oktatásban 1711—1791. Eperjes, 1909. (Kósch ny.) 84. lap.

Takács Menyhért: A jászóvári premontrai kanonokrend. Bpest, 1909. (Stephaneum.) 14. lap.

Visegrádi János: A podolini piarista rendház története 1642—1702. (Művelődéstörténeti értekezések, 32.) Bpest, 1909. (Stephaneum.) 47. l.

Acsay Ferenc: Nemzeti elem az Árpádok művelődésében és iskolázásában. Pápa, 1910. (Főisk. ny.) VII. 200. lap.

Békefi Remig: A káptalani iskolák története Magyarországon, 1540-ig. Bpest, 1910. (Akadémia.) XXIX. 598. lap.

Monay Ferenc: A minorita rend a magyar középiskolákban. Bpest, 1910. (Stephaneum.) 17. lap.

Stráner Vilmos: A tanszabadság a hazai protestáns főiskolákon a reformációtól korunkig. Felsőőr, 1910. (Schodisch ny.) 33. lap.

Balogh Ferenc: A debreceni ref. főiskola alapítványi törzskönyve, azaz alapítványok, hagyományok és adományok tevőinek sorozata I., II., III. részben. 1550-től 1911. évig. Debrecen, 1911. (Városi ny.) XVIII. 482. lap.

Fogarasi-Albert: Az erdélyi reformátusok régi tanári értekezletei. Különnyomat az or-

szágos ref. tanáregylet X. évkönyvéből. Debrecen, 1911. (Debreceni ny.) 25. l.

Iványi Béla: Eperjes szab. kir. város iskolaügye a középkorban. Bpest, 1911. (Stephaneum) 16. lap.

Brandisch Henrik: Az erdélyi szászok falusi iskolái 1600-ig. (Értekezések a kolozsvári m. kir. Ferenc József tud. egyetem pedagógiai semináriumából 1. sz.) Kolozsvár, 1912. (Stief ny.) 72. lap.

Háda József (közli): Régi írások. 1848-ban tartott egyetemes tanügyi kongresszus jegyzőkönyve és naplója. Bpest, 1913. 73. lap.

Stripszky Hia dor: Jegyzetek a görög kultúra Árpád-kori nyomairól. Bpest, 1913. (Rényi K.) 175. lap.

Az 1777-iki Ratio Educationis. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Friml Aladár. Kiadja a kat. középisk. tanáregyesület. Bpest, 1913. (Stephaneum) 271. lap.

Császár Mihály: Az Akadémia Istropolitana, Mátyás király pozsonyi egyeteme oklevél-tárral. Pozsony, 1914. (Eder) 141. lap.

Lénárt József: Emlékek a régi kollegiumi életből. Marosvásárhely, 1914. (Benkő László), 56. lap.

Pallmann Péter: A magyar piaristák II. József uralkodása alatt. Kolozsvár, 1914. (Stief ny.) 199. lap.

Velics László: Vázlatok a magyar jezsuiták multjából. 1690—1773. Bpest, 1914. (Szent István társulat), 132. lap.

Békefi Remig: Árpád-kori közoktatás-

ügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése. Bpest, 1896. (Athenaeum) 60. l.

Békefi Remig: Székesegyházi iskoláink szervezete az Anjoukorban. Bpest, 1897. (Athenaeum) 34. l.

Borovszky Samu: Debreczeni írók és tanárok 1588—1700. A debreczeni ev. ref. főiskola legrégebbi anyakönyvéből. Bpest, 1898. (Athenaeum) 20. l.

Borovszky Samu: Tiszántúli ev. ref. papok 1597—1679. Bpest, 1898. (Athenaeum) 61. l.

Békefi Remig: Oláh Miklós nagyszombati iskolájának szervezete. Bpest, 1898. (Athenaeum) 24. l.

Payr Sándor: Magyar pietisták a XVIII. században. Magyar prot. egyháztörténeti monografiák. Bpest, 1898. (Hornyánszky) 78. l.

Péterfy Sándor: Az 1848 évi törvényekről és tantügyi eseményekről. Bpest, 1898. (Singer és Wolfner) 39. l.

Békefi Remig: A sárospataki ev. ref. főiskola 1621-i törvényei. Értekezések a tört. tudományok köréből. XVIII. k. 3. sz. Bpest, 1899. (Akadémia) 78. l.

Békefi Remig: A debreceni ev. ref. főiskola XVII. és XVIII. századi törvényei. Bpest, 1899. (Hornyánszky) 177. l.

Prónai A.: A piarista iskolák kezdete. Bpest, 1899.

Békefi Remig: A marosvásárhelyi ev. ref. iskola XVII. századi törvényei. Értekezések a tört. tudományok köréből. Bpest, 1900. (Akadémia) 41. l.

Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatásügy története Mária Terézia korában. Bpest, 1899. (Akadémia) I. k. 449. l. II. k. 525. l.

V.

Magyarország műveltségi állapotának története.

Kevés, de értékes, neveléstörténeti szempontból igen használható mű ismerteti Magyarország műveltségi állapotának történetét. Fraknói Vilmos hatalmas munkája a magyar nemzet műveltségi állását az első fejedelmek korában mutatja be. Bár egyes megállapításai az újabb kutatások következtében elavultak, de általában ma is használható, jó munka. Keleti Károly műve főleg gazdasági szempontból nevezetes, de sok adatot tartalmaz a műveltségre nézve is, ugyanígy Kozma Ferenc műve a székelyföld közművelődése tekintetében. Neveléstörténeti szempontból sok értékes adat van Békefi Remig tanulmányában.

Fraknói Vilmos: A magyar nemzet műveltségi állásának vázlata az első fejedelmek korában. Pest, 1861. (Emich G.) 403. l.

Fraknói Vilmos: Vázlatok Magyarország műveltségi állapotairól. Bpest, 1877. (Athenaeum) 58. l.

Kozma Ferenc: A Székelyföld közigazdasági és közművelődési állapota. Bpest, 1879. (Székely Miv. és Közgazd. Egylet) VIII. 470. l.

Csengery Antal: A magyar közoktatás és közművelődés némely főbb kérdéseiről. Bpest, 1880. (Franklin) 241. l.

Keleti Károly: Magyarország közigazdasági és művelődési állapotai. Bpest, 1885. 258. l.

Békefi Remig: Vallásos és erkölcsi élet Magyarországon az Árpád-házi királyok korában. Különlenyomat a Katholikus Szemle X. kötetéből. Bpest, 1896. (Athenaeum) 99. l.

Veritas: A magyarországi románok egy-

házi, iskolai, közművelődési, közgazdasági intézményeinek és mozgalmainak ismertetése. Bpest, 1908. (Uránia ny.) 492. lap.

B.

Életrajzok, monográfiák, ismertetések.

I.

Külföldi pedagógusok.

A külföldi pedagógusokról írt életrajzok, monográfiák a század közepén Tavassy Lajos Nevelési emléklapjaival indulnak meg. Nagy kár, hogy az emléklapokból csak hat füzet jelent meg, bár így is „különösen sokat tett az egészséges nevelési elvek terjesztésére“.¹ Lubrich Ágost Herbart-tanulmányai már a hetvenes évekből valók. Zsengeri Pestalozzi-fordításaihoz adott magyarázataival Pestalozzi eszméit terjesztette. Külön tanulmányt írt róla Szabó László. Gyürky Ödön és Szabad Antal Rousseau, Péterfy Fröbel pedagógiáját, Buday József Spencer és a pozitívizmus nevelési rendszerét mutatják be. A katolikus pedagógia Kalazanti Szent József, Szent Jeromos, Szent Ágoston, Alexandriai Kelemen és De la Salle János, a protestáns Melancthon Fülöp pedagógiai jelentőségét méltatja. Értékes, reánk magyarokra nézve különösen jelentős Acsay Antal tanulmánya Aeneas Sylvius pedagógiájáról. Az ókori pedagógiai elmélkedők közül Frankl István és Bódiss Jusztin Xenophonról, Pacséri Károly pedig Quintilianusról és Plutarchosról írtak tanulmányt. Mutschenbacher

¹ Kiss Áron: A nevelés- és oktatástörténet kézikönyve, 162. l.

Gyula Locke műveit, Birkás Géza Montaigne, Péter János Erasmus munkáit fordította le és ismerteti. Szabó Károly Lessing, Kisparti a filantropisták és Fináczy Ernő Helvetius pedagógiájáról írt tanulmányt. Külön csoportosítottam a Comeniusra vonatkozó műveket. A XIX. század harmadik harmadában sok munka jelent meg a nagy pedagógról. Különösen Dezső Lajos és Berecz Gyula értekezései említhetők, mivel részletesen foglalkoznak Comenius sárospataki működésével.

T a v a s s y (Teichengräber) L a j o s: Nevelési emléklapok. I. füzet. Pestalozzi születésének évszázados ünnepéye néhány magyar nevelővel együtt. Pesten, 1846. (Trattner-Károlyi) LXIII. 72. l.

L u b r i c h Á g o s t: Herbart bölcseleti rendszerének alaptévedései és a magyar ministerialis középtanodai tanterv. Bpest, 1875. (Lampel) 148. l.

L u b r i c h Á g o s t: Herbart bölcseleti rendszerének alaptévedéseit tüzetesebben kimutató szemelvények. Kiegészítésül a „Herbart bölcseleti rendszerének alaptévedései és a magyar ministerialis középtanodai tanterv“ c. munkához. Bpest, 1875. (Lampel) 245. l.

Ö r e g J á n o s és ifj. L o s o n c z y L á s z l ó: Spencer Herbert: Értelmi, erkölcsi és testi nevelés. Nagykőrös, 1875. (Tóth László) VIII. 210. l.

H e r m a n n A n t a l: Opitz Márton Erdélyben. 1622—1623. Bpest, 1876. (Athenaeum) 24. l.

Z s e n g e r i S a m u: Pestalozzi válogatott munkái. Fordította és magyarázatokkal ellátta. Bpest, 1881—84. (Kocsi ny.)

G y ü r k y Ö d ö n: Rousseau nevelési elvei. Vác, 1882. (Mayer S.) 156. l.

P é t e r f y S á n d o r: Fröbel Frigyes emléke. Különlenyomat a Nemzeti Nőnevelés 1882. IV. füzetéből. Bpest, 1882. (Kókay Lajos) 39. l.

Váry Gellért: Kalazanti Szent József. Vác, 1883. (Mayer Sándor) 138. l.

Purt Iván: Dupanloup nevelési elvei. Bpest, 1886. 113. l.

Buday József: Spencer Herbert nevelési elvei. 1888. 34. l.

Buday József: A pozitivizmus nevelési rendszere. Különlenyomat a Magyar Philosophiai Szemléből. Bpest, 1889. (Pallas) 44. l.

Pechány Adolf: Comenius, Rousseau és Pestalozzi befolyása a mai paedagogiára. Bpest, 1890. (Pesti Lloyd ny.) 42. l.

Masznik Endre: Jean Paul Levánája, azaz neveléstana. Neveléstörténeti tanulmány. Mezőtur, 1892. (Gyikó ny.) X. 166. l.

Erdélyi K.: Kalazanti Szent József, a kegyes tanítórend alapítójának élet- és jellemrajza. Temesvár, 1893.

Pacséri K.: Marcus Fabius Quintilianus nevelési elveiről. Tekintettel a római nevelés- és művelődésügy történetére. Paedagogiai Tanulmány. Kassa, 1894. (Bernovits G.) 120. l.

Gyürky Ödön: Néhány lap Szent Jeromos paedagogiájából. Neveléstörténeti tanulmány. Bpest, 1895. (Buschmann ny.) 16. lap.

Acsay Antal: Aeneas Sylvius pedagógiája. Különlenyomat a Katholikus Szemle X. kötetéből. Bpest, 1895. (Athenaeum) 20. l.

Pethes János: Melancton Fülöp élete. Jutalmazott pályamunka. Bpest, 1897. Luther Társaság kiadványa, XXVIII.

Stromp László: „Praeceptor Germaniae“. Emlékezés Melancton Fülöp születésének négy-százados emlékünnepe alkalmából. Neveléstörténeti tanulmány. Bpest, 1897. (Hornyánszky) 58. lap.

Acsay Antal: (fordította és jegyzetekkel kísérte) Aeneas Sylvius triesti püspök: A gyermeknevelés V. László magyar király számára. Bpest, 1898. (Franklin) 147. l.

Frankl István: Xenophon Memorabiliáinak paedagogiai jelentősége. Bpest, 1899. (Franklin) 55. l.

Pacséri Károly: Quintilianus és Plutarchos. Neveléstörténelmi tanulmány. Bpest, 1900. (Lampel) 70. l.

Csókas Vidor: A tanítók védőszentje (De la Salle János) a bécsi egyetemen dícsérettel elfogadott hittudori értekezés bővített kiadása. Nagybánya, 1904. (Morvay és Undy ny.) XV. 212. lap.

Mutschenbacher Gyula: Locke: az értelem vezetése. Gyula, 1907. (Dobay ny.) 79. lap.

Payr Sándor: A pietizmus paedagogiája: Spener, Francke és a magyar pietista nevelés. Neveléstörténelmi tanulmány. Pozsony, 1908. (Wigand ny.) 120. lap.

Walter Gyula: Szent Ágoston hitoktatói működése. Bpest, 1908. (Stephaneum) 30. lap.

Bódis Juszti: Xenophon „Sokrates emléke“ c. munkájának hiperkritikusai és pedagógiai értéke. Bpest, 1909. (Stephaneum) 97. lap.

Szemere Samu: A. Bain neveléstudománya. Bpest, 1909. (Franklin) 42. lap.

Kováts Lajos: Alexandriai Kelemen pedagógiája. Bpest, 1910. 40. lap.

Szabó Károly: Lessing mint paedagogus. Kispeszt, 1910. (Fischhof ny.) 72. lap.

Fináczy Ernő: Helvetius paedagogiája. Különlenyomat a Magyar Fil. Társ. közleményei 1911. évfolyamából. Bpest, 1911. (Franklin) 34. lap.

Szabad Antal: A természet neveléstu-

dományi jelentősége Rousseaunál. Kolozsvár, 1912. (Keszey A. ny.) 163. lap.

S z e l é n y i Ö d ö n : Schleiermacher paedagogiája. Bpest, 1912. (Franklin) 36. lap.

E r a s m u s : A gyermekek nevelése. A tanulmányok módszere. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Péter János. Bpest, 1913. (Kath. középisk. tanáregyesület.) 129. lap.

K i s p a r t i J á n o s : Az erkölcsi nevelés elvei a filantropistáknál. Pedagógia történelmi tanulmány. Vác, 1913. (Pestvidéki ny.) 36. lap.

B i r k á s G é z a : Montaigne: Pedagógiai tanulmányai. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta. Bpest, 1913. (Kath. Középisk. tanáregyesület) 140. lap.

M u t s c h e n b a c h e r G y u l a : Locke : Gondolatok a nevelésről. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta. Bpest, 1914. (Kath. középisk. tanáregyesület) 232. lap.

S z a b ó L á s z l ó : Pestalozzi tanulmányok. Bpest, 1915. (Franklin) 52. lap.)

C o m e n i u s .

M a y e r M i k s a : Emlékbeszéd Comenius Amos János felett. Budán, 1871. (Egyet. ny.) 24. l.

B e n e d i c t y P á l : Amos Comenius János paedagogiai munkássága. Bpest, 1881. (Weismann) 25. l.

D e z s ő L a j o s : Comenius A. J. Magyarországon. 1650—1654. Sárospatak, 1883. (Steinfeld) 82. lap.

B e n k e I s t v á n : Comenius Amos János a klasszikus paedagogus és iskolai reformátor. Emlékbeszéd. Sepsiszentgyörgy, 1892. (Jókai ny.) 37. l.

Berecz Gyula: Comenius Amos János élete és működése. 1592—1671. A Comenius irodalom felhasználásával. Bpest, 1892. (A Magyar Paed. Szemle szerkesztősége) 56. lap.

Iványi Ede: Comenius Amos János paedagogiai s egyéb irodalmi munkássága. Bpest, 1906. (Lampel) 312. lap.

II.

Magyar pedagógusok.

A 70-es évek utolsó évében kezdődik a magyar pedagógiai monografia-irodalom s a század végéig jelentős számban jelennek meg ilyen irányú munkák. Feldolgozzák a nevezetesebb magyar kultuszminiszterek (Eötvös, Trefort, gróf Csáky) nevelésügyi munkásságának történetét, a század kiváló pedagógusainak (Fáy, Lubrich, Kármán) pedagógiai jelentőségét méltatják, megjelenik az első tanulmány Széchenyi nevelési gondolatairól, majd Imre Sándor összefoglaló munkája Széchenyiről. A kised- és nőnevelés nagy apostolainak (Brunswick Teréz és Teleki Blanka grófnők és Veress Pálné) állítanak emléket többen neveléstörténeti íróink közül. Külön ki kell emelnünk két nagyobb munkát, mely a monografiák egész sorát foglalja össze, s nemcsak magyar, hanem nagy külföldi nevelőkkel is foglalkozik. Az egyik Orbók Mór: Paedagogiai Plutarch c. kétkötetes műve, a másik Kiss Áron eredeti forrástanulmányok alapján megírt munkája: Adalékok Magyarország nevelés- és oktatásügyi történetéhez.

Végül ismét külön csoportba oszthatjuk az Eötvös Józsefről és Apáczai Csere Jánosról írt műveket. Egyetlen magyar kultuszminiszterről és pedagógusról sem jelent meg annyi tanulmány,

mint róluk. Kiválóbbak ezek közül Neményi Imre, Stomp László és Kremmer Dezső értekezései (Apáczai), továbbá Ferenczi Zoltán és Imre Sándor alapos, mélyenjáró tanulmányai (Eötvös), ezeket kiegészíti a Magyar Paedagogia 1913. évi Eötvös száma, melyet külön munkának véve ide soroltunk.

Rap o s J ó z s e f: Brunswick Teréz grófhölgynek, a legnagyobb magyar honleánynak élete és műve; vagyis a köz-alapnevelésügy multja és jelene hazánkban. Pest, 1868. (Kunossy és Réthy) 470. lap.

Z s i l i n s z k y M i h á l y: Teschedik Sámuel önéletírása. Eredeti német kéziratból fordította. Pest, 1873. (Dóczy) 138. lap.

K i s s Á r o n: Adalékok Magyarország nevelés- és oktatásügyi történetéhez. Bpest, 1874. (Kocsi Sándor) 157. lap. A mű 11 értekezéséből három irodalmi tanulmány: Neveléstudományi irodalmunk a XVIII. században, Népiskolai tankönyvek a mult század végén, A magyar időszaki pedagógiai sajtó 1868-ig. A többi értekezés a következő magyar pedagógusokról szól: Marothy György, Losonczy Hányoki István, Wályi K. András, Campe, Salzman és fordítóik, Wimmer Gottlieb, Várad Szabó János, Pálffy József és Bátky Károly.

Z i c h y A n t a l: Gróf Széchenyi István mint paedagóg. Különlenyomat a Népnevelők Lapjából. Budapest, 1875. (Hunyadi Mátyás int.) 13. l.

K á r m á n M ó r: Herbart és Lubrich. Bpest, 1875. (Aigner) 35. lap.

H a a n L a j o s: Bél Mátyás. Bpest, 1879. (Akadémia) 75. lap.

S z á s z K á r o l y: Trefort Ágoston. Élet- és jellemrajzi vázlat. Pozsony, 1886. (Stampfel) 32. lap.

Szathmáry Károly: Gróf Teleki Blanka életrajza. Leövey Klára jegyzetei nyomán. Bpest., 1886. (Révai t.) 152. l.

Orbók Mór: Paedagogiai Plutarch. Jelesebb paedagógusok, kiválóbb tanférfiak arckép- és életrajzgyűjteménye, tekintettel a magyarokra. Bpest-Pozsony, 1887. (Heckenast G. utóda). I. k. 284. l. II. k. 279. l. A következő külföldi és magyar pedagógusokról közöl cikket: B. Eötvös József, Comenius, Zirzen Janka, Pestalozzi, Wiedermann Károly, Gáspár János; Berzeviczy Albert, Herbart, Kovácsi Antal, Németh Antal, Fonyó Pál, Simay István, Oláh Miklós, Majer István, Weisz Bernát Ferenc, Wimmer Ágoston, Fellenberg Fülöp, Tóth József, Gönczy Pál, Váradi Szabó János, Bél Mátyás, Salzman Keresztély, Klamarik János, Campe Joachim, Mednyánszky János, Locke János, Gyertyánfy István, Molnár László, Dugonics András, Kehr Károly, Berecz Antal, Ballagi Károly, Péterfy Sándor, Erdődy János, Buzogány Áron, Jacotot József, Bartalus István, Nieritz Gusztáv, Ballagi Mór, Samu József, Hunfalvy János, Békei Imre, Árvai József, Réthy Lajos, Vajdafy József, Milde Vince, Zwingli Ulrich, Franke Ágoston, Vas Mátyás, Groó Vilmos, Györffy Iván, Fáy András, Abt Antal, Verédy Károly, Terray Károly, Berzeviczy Tivadar, Sztoczek József, Kasztner Janka, Weber Hugó, Szováthy Lajos, Ferenczi János, Vajdafy Gusztáv, Mennyei József, Melháné Szaák Luiza, Sebesztha Károly, Goerth József.

Rill József: A magyar iskolajog megszilárdulása és elveinek alkalmazása. Kapcsolatban dr. Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter nyilatkozataival, tanügyi kormányzata ecsetlésével, életrajzával és irodalmi működésének

vázlatával. Bpest, 1887. (Magyar Paed. Szemle.) 51. lap.

Hitter Ferenc: Halász Ferencz kir. tanfelügyelő beregmegyei működésének méltatása. A beregmegyei tanítóegyesület által a „Halászalap“ ezévi díjával jutalmazott pályamű. Beregszász, 1889. (Haladás ny.) 48. lap.

Keleti Gusztáv: Trefort Ágoston. Emlékezés, Bpest, 1889. (Franklin) 22. lap.

Pethes János: Kazinczy Ferenc mint paedagogus. Curgó, 1890. (Iskolai Szemle) 30. lap.

Erdélyi Pál: Fáy András élete és művei. Bpest, 1890. (Neuwald nyomda) 351. lap Főleg szépirodalmi szempontból foglalkozik Fáyval, pedagógiai iratai és rendszere 214., 324. lapok.

Takáts Sándor: Benyák Bernát és a magyar oktatásügy. Bpest, 1891. (Hunyadi Mátyás int.) 242. lap.

De Gerando Antonina: Gróf Teleki Blanka élete. Bpest, 1892.

Emlékkönyv. Klamarik János 40 éves szolgálati jubileumára kiadták tisztelői. Bpest, 1894. (Eggenberger) 167. lap.

Molnár Viktor: Gróf Csáky Albin. Élet- és jellemrajzi vázlat, Bpest, 1894. (Lampel) 64. lap.

Pécsi Ödön: Molnár János élete és művei. Szeged, 1896.

Acsay Antal: Lubrich Ágost. Negyven éves írói és félszázados tanári jubileuma alkalmából. Különlenyomat a Katholikus Paedagogiából. Budapest, 1897. (Buschmann) 23. lap.

Gyürky Ödön: A biboros paedagogus. Schlauch Lőrincz váradi biboros-püspök paedagogiai gondolatai. Különlenyomat a Kath. Paedagogiából. Bpest, 1897. (Buschmann) 13. lap.

Volf György és Waldapfel János:

Emlékkönyv Kármán Mór 25 éves tanári munkásságának ünnepére. Bpest, 1897. (Eggenberger) IV., 308. l.

Neményi Imre: Emlékbeszéd Szathmáry György felett. Bpest, 1898. (Franklin) 31. lap.

Komáromi Lajos: Fáy András mint paedagogus. Bpest, 1899 (Lampel) 63. lap.

Kozma László és Szentgyörgyi Lajos: Emlékkönyv Halász Ferenc ötvenéves tanfelügyelői munkásságának ünnepére. Bpest, 1900. (Áll. Tan. Orsz. Egy.) 158. lap.

Rudnay Józsefné és Szigethy Gyuláné: Veress Pálné Beniczky Hermin élete és működése. Kiadta az Országos Nőképző Egyesület. Bpest, 1902. (Athenaeum) IX. 774. lap.

Imre Sándor: Gróf Széchenyi István nézetei a nevelésről Bpest, 1904., (Politzer 273. l.

Acsay Antal: Lubrich Ágoston emlékezete 1825—1900. Bpest, 1905. (Szent István Társulat) 61. lap.

Kiss Áron: Losontzi István életrajza. Bpest, 1905. (Lampel) 63. lap.

Frenyó Lajos (közzéteszi): Herfurt József ifjúkora. A megboldogult híres collegiumi professor feljegyzései ifjúkoráról. Eperjes, 1907. (Kósch) 79. lap.

Székely György: Szász Károly mint paedagogus. Emlékbeszéd. Bpest, 1908. (Magy. Paed. Társu'at) 21. lap.

Jakab Béla: Opitz Márton a gyulafehérvári Bethlen iskolánál. (A források főképp Opitz iratainak világításában.) Pécs, 1909. (Wessely és Horváth ny.) 80. lap.

Szalay Imre: Visszaemlékezések Trefort Ágostonra. Bpest, 1909. (Franklin) 99. lap.

Kármán Mór: Löw Lipót emlékezete.

Alkalmi beszéd. Bpest, 1911. (Neuwald Illés utó-
dai) 30. lap.

Binder Jenő: Rombauer Emil emléke-
zete 1854—1914. Bpest, 1914. 43. lap.

Joó Imre (sajtó alá rendezte): H. Kiss
Kálmán: H. Kiss Áron emlékezete. Nagykőrös,
1914. 35. lap.

Szelényi Ödön: Genersich János 1761—
1823. Egy szepesi pedagógus I. Ferenc korából.
Különnyomat a „Közlemények Szepes vármegye
multjából“ 1914. évfolyamából. Lőcse, 1914. (Reiss
ny.) 71. lap.

Szelényi Ödön: Tessedik Sámuel élete
és munkássága. Bpest, 1906. Iparosok olvasótára.
XXII. évf.

Vajda Viktor: Rousseau és Kölcsey.
Bpest, 1914. (Pátria ny.) 29. lap.

Apáczai Csere János.

Horváth Cyrill (szerkesztette): Apáczai
Csere János bölcsészeti dolgozatai. Pest, 1867.
(Eggenberger) 160. lap. Főleg a bevezető érteke-
zés. 1—30. l.

Szabó Károly: Apáczai Cséri János
Barcsai Ákos fejedelemhez benyújtott terve a ma-
gyar hazában felállítandó első tudományos egyetem
ügyében. Pest, 1872. (Eggenberger) 18. lap.

Koós Ferenc: Apáczai Csere János nép-
szerű életrajza. Összeállította és a Brassómegyei
tanítótestület 1880. okt. 14. Zajzonban tartott köz-
gyűlésén felolvasta. Brassó, 1880.

Koós Ferenc: Apáczai Csere János.
Emlékbeszéd. Írta és a Csere-ünnepélyen Apácán
elmondotta. Brassó, 1881.

Neményi Imre: Apáczai Cseri János

mint paedagogus. Neveléstörténeti tanulmány. Bpest, 1893. (Lampel) 71. lap.

Stromp László: Apáczai Cseri János mint paedagogus. Neveléstörténeti tanulmány. Bpest, 1897. (Hornyánszky) 150. lap. Apáczai pedagógiai rendszerét, neveléseszményét, iskolarendszerét, didaktikai alapelveit és metodikai elveit ismerteti. Teljes Apáczai-irodalmat ad.

Hegedüs István: Apáczai Csere János paedagogiai munkái. Bpest, 1899. (Franklin) 161. lap.

Kremmer Dezső: Apáczai Cseri János élete és munkássága. Bpest, 1911. (Politzer) 205. lap.

Eötvös József báró.

Eötvös Évkönyv. Az Eötvös-emlék és az Eötvös-Naptár évfolyamainak becsesebb részével egybekötve. Bpest, 1879. (Kókai).

Bokor József: Emlékbeszéd báró Eötvös Józsefről 1891.

Ferenczi Zoltán: Báró Eötvös József 1813—1871. Bpest, 1903. (Magyar Történelmi Társulat). 304. lap.

Ballagi Aladár: Báró Eötvös József közoktatási politikája. Írta és az „Eötvös-alap“ 1907 februári közgyűlésén elmondta. Bpest, 1907. (Egyetemi ny.) 20. lap.

Imre Sándor: Báró Eötvös József művelődési politikája. Különlenyomat a Polg. Isk. Közlöny XVII. évf. 11. számából. Bpest, 1913. 387—402. lap.

A Magyar Paedagogia Eötvös száma, 1913. Nevezetesebb cikkek: *Fináczy Ernő:* Megemlékezés báró Eötvös Józsefről. *Schneller István:*

Adalék Eötvös személyiségének megértéséhez. *Dóczi Imre*: báró Eötvös József, mint a magyar közoktatásügy szervezője, *Gvertyánffy István*: báró Eötvös József és a Paedagogium. Szemle rovatában a hazai lapok Eötvösről írt cikkeit ismerteti.

C.

A közoktatás története külföldön és Magyarországon.

I.

A közoktatás története külföldön.

Az idesorolt műveknek két közös vonásuk van: kevés közöttük a tulajdonképeni történeti munka, a legtöbb a korbéli nevelési viszonyokat foglalja össze, továbbá nem foglalhatók rendszerbe, mert a külföldi országok közoktatásának csak egyes részeit és csak egyes államokban ismergetik.¹

Igazán értékes munka kevés van közöttük. A legtöbb csak azért említhető, mert itt-ott kevés történeti adatot is tartalmaz. Ilyenek C. van Bommel (fordítója ismeretlen), Sretvizer Lajos, Horváth Ignác, Dömötör Géza, Kurucz Gyula, Juba Adolf és Somogyi Géza munkái.

Az értékes munkák között elsősorban emlíendő Fináczy Ernő: A francia középiskolák multja és jelene c. kétkötetes munkája. Továbbá Felméri Lajos: Az iskolázás jelene Angolországban. Mellettük Révész Imre a németalföldi közoktatásról, Molnár Aladár Belgium és Németország

¹ Ezért tartottam helyesebbnek az időrendi beosztást az országok vagy az iskolafokok szerinti beosztás helyett.

gazdasági oktatásáról és a népiskolai felügyeletről, Gönczy Pál a svájci és porosz iskolaügyről, Horváth Jenő az angol közoktatásügy fejlődéséről írt tanulmányai nevezetesek, mivel egyes részeikben összefüggő történeti ismertetéseket találunk.

C. Van Bommel: A nyilvános első- és másodrendű oktatásnak igaz elvei. Fordítója ismeretlen. Nyomatoit Veszprémben, 1847. 397. l. Tulajdonképpen nem neveléstörténeti mű, de egyes részei, főleg a második rész a francia, német, németalföldi stb. nevelési viszonyokra vonatkozólag sok adatot tartalmaz.

Révész Imre: A közoktatás ügye Németalföldön. Sárospatak, 1858. (Ref. főisk. ny.)

Molnár Aladár: Közművelődési dolgozatok. Pest, 1866—1872. I. k. VI. 286. lap. II. k. I. f. Gazdasági népoktatás a hazában és külföldön szerzett tanulmányok szerint. 136. lap. Különösen Belgium, Württemberg és Baden gazdasági oktatását ismerteti, de a magyar gazdasági oktatás addigi történetét is összefoglalja. 2. füzet. A népiskolai tanfelügyelet külföldön és hazánkban, 128. lap. 3. füzet. A Néptanítók nyugdíjazása, özvegyek s árvák gyámolítása külföldön és hazánkban. 257. lap.

Molnár Aladár: Svájcban és Bajorországban szerzett tanügyi tanulmányok. Buda, 1871. (Egyet. ny.) 265. lap.

Horváth Ignác: Az iparosoktatás Bajorhonban, tekintettel honi viszonyainkra. Toldalék: a Poroszhonban 1870-ig fennállott ipartanodák átalakítására és újabb szervezetűek felállítására vonatkozó rendeletek. Bpest, 1873. 215. lap.

Sretvizer Lajos: A népnevelésügy a bécsi nemzetközi kiállításon 1873-ban. Tekintettel hazánk, — különös tekintettel a főváros tanügyi.

viszonyaira. Bpest, 1876. (Kókai Lajos) 89. lap.

De Gerando Antonina: Néhány szó az olasz és francia leányiskolákról. Bpest, 1885.

Felméri Lajos: Az iskolázás jelene Angolországban. Bpest, 1881. (Egyet. ny.) I. k. Népiszkolázás, X. 267. lap. II. k. Közép és felső-
oktatás 386. lap.

Öreg János: A francia középoktatás és tanárképzésről. A Nagy József féle ösztöndíjon, az 1887. évben tett utazásának eredményeképen. Debrecen, 1888. 48. lap.

Fehér Ipoly: A bajor középiskolák szervezete és eljárása. Bpest, 1888. (Egyet. ny.) IX. 386. lap.

Gönczy Pál: Tanulmányok. Bpest, 1888. (Méhner Vilmos). Különösen a svájci és porosz iskolaügyet ismerteti.

Dömötör Géza: A kiseddóvás ügye Európa főbb államaiban. Bpest, 1890. (Pesti ny) 151. lap. A német birodalom, Hollandia, Belgium, Franciaország, Svájc és Ausztria kiseddóvásáról ír.

Fináczy Ernő A francia középisko'ák multja és jelene. Bpest, 1890. (Lampel). 269. lap. I. rész. A francia középiskolák multja, II. r. A francia középiskolák jelene.

Krécsy Béla: A nők oktatása az amerikai Egyesült Államokban. Különlenyomat a Nemzeti Nőnevelés 1896. évfolyamából. Bpest, 1896. (Franklin) 44. lap.

Radnai Rezső: A felsőfokú nőképzés Ausztriában és a bécsi leánygimnázium. Különlenyomat a Nemzeti Nőnevelés 1898. évfolyamából. Bpest, 1898. (Franklin) 23. lap.

Kurucz Gyula: A népoktatási intézetek felügyelete és adminisztrációja külföldön. Zom-

bor, 1898. (Bittermann N. és fia) 234. lap. Különösen a tanfelügyelet történeti fejlődésére vonatkozólag közöl sok értékes adatot.

J u b a A d o l f: Az iskolák építése és berendezése Németországban és Svájcban. Dr. Wlassics Gyula vallás- és közokt. miniszter úrhoz intézett jelentés. Bpest, 1898. (Franklin) 104. lap.

V á r a d y Z s i g m o n d: A német birodalom nevezetesebb siketnéma intézeteiről. Tanulmányúti jelentés. Bpest, 1899. (Fritz ny.) 44. lap.

S o m o g y i G é z a: Nagy-Britannia közoktatásügye. Bpest, 1900. (Lampel) 111. lap.

S z a b ó L a j o s: A Balkán államok népoktatása. Paedagógiai tanulmány. Bpest, 1901. (Lampel) 20. lap.

H e r o d e k K á r o l y: Tanulmányúti jegyzetek az osztrák és német birodalom jelesebb gyógypedagógiai intézeteiről. Bpest, 1902. (Fritz) 111. lap.

S o m o g y i B é l a: A francia népoktatás. Bpest, 1905. (Lampel). 128. lap.

B a r a b á s E n d r e: Románia közoktatásügye. Kolozsvár, 1908. (Ellenzék ny.) 91. lap.

H o r v á t h J e n ő: Angol közoktatásügyi tanulmányok. I. rész. Az angol közoktatásügy fejlődése és irányelvei. Gyula, 1908. (Dobay ny.) 83. lap.

K m e t y k ó J á n o s: Dánia testnevelési ügye. Bpest, 1912. (Anglo nyomda) 53. lap.

C s i g e V a r g a A n t a l: Bosznia és Hercegovina közoktatásügye. Bpest, 1913. (Stephanum) 20. lap.

G o n d o s V i k t o r: Ipari és műszaki oktatás az Egyesült Államokban. Bpest, 1913. (Lampel) 80. lap.

II.

A közoktatás története Magyarországon.

Kevés, de értékes és alapos munka foglalkozik a magyar közoktatás történetével általában. Ferenczy Zsigmond 1854-ből való rövid történeti összefoglalásai világos képet adnak a magyar közoktatás multjáról. Schwarcz Gyula hatalmas munkájában „a magyar közoktatási ügy külső és belső történetét is vázolja a vezérek korától kezdve a jelenkorig”.¹ Molnár Aladár kiváló munkája a XVIII. század közoktatásának történetét foglalja össze s végül Matlekovits Sándor kilenc kötetes milleniumi munkájának a magyar közoktatásra vonatkozó számos értékes cikke közül különösen kiválik a külön kötetben is megjelent Békefi Remig: A közoktatás története Magyarországon 1000—1867-ig c. tanulmány.

F e r e n c z y Z s i g m o n d J a k a b: Magyar irodalom és tudományosság története. Pest, 1854. Szent István Társulat (Müller Emil). X. 218. lap. Középkori iskolák 21—23. lap, Róbert Károly, Nagy Lajos, Mátyás korabeli iskolák 70—72. lap. Jezsuiták, prot. iskolák, 83—86. lap, a XIX. sz. közepén fenálló főbb tanintézetek 210—218. lap.

H a r a g ó J ó z s e f: A kath. iskolakérdés, tekintettel korunk, s hazánkra. Pécs, 1871. (Lyceum ny.) 311. lap.

S c h w a r c z G y u l a: A közoktatásügyi reform mint politikai szükséglet Magyarországon. Bpest, 1879. (II. kiad.) (Aigner). XL. 530. lap.

M o l n á r A l a d á r: A közoktatás története Magyarországon a XVIII. században. Bpest, 1881. Akadémia VIII. 612. lap.

¹ *Kőrösi-Szabó*: id. m. III. k. 101. l.

Békey Imre: Budapest főváros közoktatásának vázlatos története 1868—81. Rövid viszapillantással az 1830-as és 1860-as évekre. Bpest, 1882. (Pesti ny.) XII. 141.

Parády Kálmán: Az evangélium szerint reformált erdélyrészi egyházkerület fő-, közép- és elemiiskoláinak állapotrajza. Kolozsvár, 1896.

Matlekovits Sándor (szerkesztette *Szterényi József* közreműködésével): Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. ezredéves kiállítás eredménye. I—IX. k. Bpest, 1897—98. (Pesti ny.) A hatalmas munkában az oktatás ügyére vonatkozólag a következő cikkek, tanulmányok vannak: II. k. 930—1010. lap: a magyar közoktatás statisztikai összefoglalása. IV. kötet. 300—306. lap: Honvédoctatásügy. V. k.: Békefi Remig nagy tanulmánya (lásd alább) VI. k. 483—492. lap: mezőgazdasági szakoktatás, 769—777. lap: erdészeti szakoktatás. VII. k. 160. lap: kiseddőzés. IX. k. A következő nagyobb tanulmányok: *Staub Móric*: Társadalmunknak a nemzeti kultúra érdekében kifejtett tevékenysége a jelen században, 305—527. lapok. *Szathmáry György*: Népoctatás, *Jancsó Benedek*: Középiscolák, *Berzeviczy Albert*: Felsőoctatás, *Szterényi József*: Ipari és kereskedelmi ootatás, *Csizik Gyula*: Az iparművészeti ootatás, *Harrach József*: Zeneművészeti szakokctatás, *Várady Antal*: Színészeti szakokctatás, *Thirring Gusztáv*: Budapest székesfőváros a millenium idején.

Békefi Remig: A közoktatás története Magyarországon 1000—1867-ig. Különlenyomat. Az ezredéves kiállítás eredménye c. munkából. Bpest, 1898. (Pesti ny.) 77. lap.

A közoktatásügy Magyarországon. Kiadja a m. kir. vallás és közokt. min. Bpest, 1908. (Hornvánszky) XVI. 224. lap. „E munka — némi csekély eltéréssel — először angol fordításban jelent meg, az 1908-ik évi londoni magyar kiállításra „Education in Hungary“ czímmel.“ Történeti áttekintéssel és statisztikával közli a magyar kisedd-
 óvás, népoktatás, középoktatás, felsőoktatás, szak-
 oktatás, művészeti oktatás stb. helyzetét.

1. K i s d e d ó v á s t ö r t é n e t e.

A kiseddóvás történetére vonatkozó munkák kevés számúak. Az ezredévi ünnep alkalomával jelent meg néhány intézet történetének leírása. Az általános művek közül Szathmáry Károly: A magyar kiseddóvás és nevelés rövid története c. műve a legjobb. Mellette Morlin Emil: A magyar kiseddóvás multja és jelene c. műve emelkedik ki. Mindkét munka a magyar kiseddnevelés gondolatának kifejlődését és megvalósulásának történetét foglalja össze, különösen az utóbbi sok adattal. A többi munka kevésbé jelentős.

Horváth Mihály: Az országos kisedd-
 óvás mai állapota. Pest, 1863. 16. lap.

Szathmáry Károly: Emlékirat a magyarországi kiseddnevelés nevezetesebb mozzanatairól. Bpest, 1878 (Egyet. ny.) 16. lap.

Szathmáry Károly: A magyar kiseddóvás és nevelés rövid története. Bpest, 1887. (Pesti ny.) 172. lap.

Koós Ferenc: A Brassó vármegyei tizenegy magyar kiseddóvoda, illetőleg nyári menedékház tízéves története. Brassó, 1892.

Bihari Sándor: Özvegy trónörökösne, Stefánia főhercegnő Ő cs. kir. fensége védnöksége

alatt álló marosvásárhelyi Stefánia kisededővő intézet negyven éves története. 1855—1895. Marosvásárhely, 1895. (Imreh ny.) 27. l.

Bökényi Dániel: A mármaroszigeti Erzsébet kisededővő egyesület és intézet története. 1841—1896. A millenium alkalmából. Mármarosziget, 1896. (Szehermann ny.) 144. l.

Morlin Emil: A magyar kisededővő multja és jelene. Az ezredéves ünnepély alkalmára. Bpest, 1896. (Lampel) 143. l.

Szmollény Sándor: A szegedi kisededővő nőegylet és a szegedi kisededővő intézet története. 1846—1896. Szeged, 1897.

Peres Sándor: A kisedednevelés 25. évfolyama. Egy lap a hazai pedagógiai irodalom történetéből. Bpest, 1898. (Rózsa K. és neje) 90. l.

Horváth János: Pest sz. kir. város Erzsébet leányárvaházának történeti vázlatja. Pest, 1872. (Rudnyánszky) 4. l.

Brocskó Lajos: A protestáns országos árvaház félszázados munkája és jubileuma 1859—1909. A prot. országos árvaház 50 éves fennállásának emlékére. Bpest, 1909. (Hornnyánszky) 26. l.

Novák Lajos: A szegény gyermekek sorsa és társadalmi gondozása hazánkban. Bpest, 1886. (Rudnyánszky) 42. l.

Lévai Ödön: A gyermekvédelem története. Bpest, 1905. (Orsz. közp. közs. nyomda) 30 lap.

2.) Népoktatás története.

A népoktatás történetére vonatkozó munkákat a könnyebb áttekinthetőség kedvéért három csoportba oszthatjuk. 1.) A népoktatás történetével általában foglalkozó művek. 2.) Egyes városok és

községek népiskolájának története. 3.) Egyes vármegyék népoktatásának története.

Az első csoportba tartozó művek között van néhány nagyobb figyelmet érdemlő történeti munka. Legkiemelkedőbb Kiss Áron: A magyar népiskolai tanítás története c. műve. Oltványi Pál a magyar népoktatás történetét dolgozta fel részletesen. A népoktatás újabb történetére vonatkozó művek közül különösen fontos a vallás- és közoktatásügyi miniszternek az oktatás állapotáról 1870-től évenként kiadott jelentése. Ide iktattam Gödz Józsefnek a magyarországi polgári iskolákról szóló művét is, mivel több munka nem foglalkozik a polgári iskolai oktatás történetével.

A második és harmadik csoportba tartozó művek sok jó és pontos adatot szolgáltatnak a népoktatás egyes részeinek történetéhez. Legrészletesebb Barna Jónás és Csukási Fülöp szerkesztésében megjelent A magyar-zsidó felekezet elemi és polgári iskoláinak monográfiája.

Végül mintegy függelék-szerűen ide vettem a vakok és siketnémák oktatásának történetére vonatkozó néhány munkát, hasonlóan a felnőttek oktatásáról megjelent rövid tanulmányt.

a) *Népoktatás története általában.*

Z á c h J ó z s e f: Az elemi tanodák reformja Magyarországon. Adalékeszmék. Pest, 1861. (Pfeifer) 30. l.

Magyarország népoktatási bizottságának munkálatai. Pest, 1869. (Légrády) 266. l.

R á k ó c z y L a j o s: A községi iskola, a társadalom-, állam- és művelődéshez való viszonyában. 1871.

K i s s Á r o n: A magyar népiskolai tanítás.

története. Bpest, I. k. 1881., II. k. 1883. (Franklin) 480. l. Az első rész a népiskola kifejlődését, a második rész nevelési irodalmunk történetét, a harmadik rész a népiskolai tanításmód történetét tárgyalja.

Oltványi Pál: A népoktatási ügy Magyarországon a múlt s jelen időben. Szeged, 1884. (Endrényi Lajos és társa) VIII. 228. l. Alapos összefoglalás, népiskoláink történetét az egyes korszakokban részletesen ismerteti.

Peres Sándor: A magyar népoktatásügy fejlődése. 1867—87. Tek. Gönczi Pál működésére. Bpest, 1890. (Hornvánszky) 136. l.

Dobó Sándor: A magyar néptanítók és népoktatásügy helyzete. Hajdúböszörmény, 1895. (Ferenczy G.) 140. l.

Péterfy Sándor: A magyar elemi iskolai népoktatás. Bpest, 1896. (Lampel) 1—2. füzet.

Ember Károly: A magyar katolikus népoktatásügy történetének áttekintése. Értekezés. Bpest, 1900. (Stephaneum) 27. l.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek a közoktatás állapotairól jelentés: 1870. évtől.

Göőz József: A magyarországi polgári iskolák. Bpest, 1895. (Bagó) 49. l.

Kováts János: A felső nép és polgári iskolai oktatás. Bpest, 1896. (Wodianer F. és Fiai) 130. lap.

Dobján László: A múlt tanév története. Bpest, 1912. (Franklin) 46. lap.

Dobján László: Adalékok az 1912—13. tanév történetéhez. Bpest, 1913. (Franklin) 74. lap.

b.) Városok és községek népoktatásának története.

Egyes községek népoktatásának, vagy egyes népiskoláknak történetét tárgyaló művek alkalomszerűen megjelent munkák, rendszeren rövid terjedelműek, néhány történeti adatot tartalmaznak, de inkább statisztikai adatokat ismertetnek, tehát csekély értékűek. Több munka tanfelügyelői jelentés és csak egy, esetleg öt év történetét adja.

Kanya Pál: A pesti á. v. evang. iskola történetének rövid vázlata, melyet Schédius Lajos J. . . az itteni á. v. evang. egyház s iskola javának szentelt félszázados fáradhatatlan, önmegtagadó munkásságának a gyülekezet által tartatott örömmünnepe alkalmával közre bocsátott. Pesten, 1843. Tratiner—Károlyi VIII. 27. lap. Főleg a népiskola, de az ev. gimnázium és leányiskola történeti kialakulását is ismerteti.

Hofecker Ferenc: A Budapest-Krisztinavárosi iskola százéves története. Bpest, 1887. (Müller) 14. l.

Ferenczy József: A főváros elemi népiskoláiról. Bpest, 1888. (Neuwald) 12. l.

Velösy Lipót: A Budapest-Lipótmezei községi elemi iskola története. Bpest, 1896. (Egyetemi Nyomda) 52. l.

Kiss László: Kecskeméti iskolaügy. Kecskemét, 1852. 34. l.

Gonda László: A hazai köznevelés ügye, különös tekintettel Békés városára. Gyulán, 1869. (Dobay János) 34. l.

Vargyas Endre: A Győr városi elemi iskolák tanügyi állapota 1873-ban. Győr, 1874. (Sauervein Géza) 31. l.

Kiss József: Tanfelügyelői jelentés Debrecen sz. kir. város 1878—79. iskolai évi népok-

tatási állapotáról. Debrecen, 1879. (Városi ny.) VIII, 68.

N é m e t h y K á r o l y: Arad város tanügyi története. Arad megye tanügyét tárgyaló függelékkel. Arad, 1890. I. k. 392. l. II. k. 395. l.

B o d n á r L a j o s: A hajdúnánási evang. reform. népisk. története. Hajdúböszörmény, 1893. (Szabó F.) 85. l.

K á l n a y N á n d o r: Csesztve község tanügyének története. Balassagyarmat, 1894. (özv. Kék Lászlóné) 15. l.

D o b ó A d o l f (összeállította): Az iglói ág. hitv. ev. népiskola és polgári leányiskola története. Igló, 1896. (Schmidt) 48. l.

F a r k a s J ó z s e f: A Budapest székesfővárosi I. ker. budavári községi elemi népiskola vázlatos története 1832–96. Bpest, 1896. (Minerva) 245. lap.

K n o p f l e r S á n d o r: A sátoraljaújhelyi statusquo izr. anyahitközség népiskolájának története. Az iskolaszék megbízásából a millenium emlékére. Sátoraljaújhely, 1896. (Landesmann) 72. l.

M a r c s a G y ö r g y: Komárom sz. kir. város községi népiskolájának 25 éves története. Komárom, 1896. (Rónai Frigyes) 78. l.

B á n y a i J a k a b: A nagybecskereki izr. népiskola multja és jelene. Nagybecskerek, 1896. (Jokly L.) 63. l.

B a r n a J ó n á s é s C s u k á s i F ü l ö p (szerkesztették): A magyar-zsidó felekezet elemi és polgári iskolájának Monográfiája. Hazánk ezredéves ünnepének és a zsidó vallás recipiálásának kegyeletes emlékére kiadja az Országos Izraelita Tanítóegyesület. Bpest, 1896. (Corvina) I. k. XLVIII. 431. l, II. k. 428. l. Barna Jónásnak a magyar-izraelita iskolaügy állásáról szóló össze-

foglaló áttekintése után egyenkint közli az összes magyar városokban lévő izr. iskolák történetét.

Taxner László Árpád: A bpesti V. ker. Lipót-téri el. népiskola története, von. Pest városa, majd Bpest székesfőváros oktatásügyének általános története és fejlődésére. 1847—1902. Bpest. 1903. 187. l.

Gerley Szévé: 30 esztendő (1874—1904.) A Bpest VI. ker. Szív-utcai közs. elemi népiskola története. Bpest, 1904. (Neuwald) 50. lap.

Kertész Ignác: Emlékkönyv. Az egri zsidó elemi népiskola története, 1855—1905. Az iskola 50 éves fennállásának ünnepére. Eger, 1905. 80. lap.

Nemecskay István: A szeged-rókuszi népiskola története. Szeged, 1905. (Endrényi ny.) 44. lap.

Lengyel Samu: A homonnai izr. hitközségi elemi népiskola története. 1856—1907. Homonna, 1907. (Fejes Jakab) 80. lap.

Sebestyén József: Beszterce város tanügyi multja és jelene. Beszterce, 1908. (Botschár) 8. lap.

Horváth Nep. János (összeállította): A Szentkirályi-uccai közs. elemi népiskola története. Bpest, 1909. (Reich ny.)

Matavovszky Béla: Emlékkönyv a breznóbányai áll. elemi iskola új épületének felavatása alkalmából. Besztercebánya, 1910. (Machold ny.) 83. l.

Kuthi Zsigmond: A debreceni izr. hitközség hatosztályú fiú és hatosztályú leányiskolájának húszéves története. Debrecen, 1911. 68. l.

Györfly János: A Budapest VII. ker. Murányi-utcai elemi leányiskola 25 éves története. 1887—1912. Budapest, 1912. (Löblowitz) 118. l.

Havas István: Budapest községi oktatásügyének vázlatos története. A székesfőváros egyesítésének negyvenedik évfordulójára. Első rész. A legrégebb időtől az 1892. évig. Bpest, 1913. 79. l.

Horovitz Mór: Az ungvári orthodox izr. hitközségi elemi népiskola története. Ungvár, 1913. (Gellés ny.) 50. lap.

Kindlovits Pál: A Budapest Székesfővárosi VI. ker. (Angyalföldi) közs. elemi iskola 30 éves története, Bpest, 1913. 110. lap.

c.) Egyes vármegyék népoktatásának története.

Hasonlóan itt is, mint a községek népoktatásánál, a rövid munkák csak részletadatokat tartalmaznak, sokszor inkább csak statisztikai, mint történeti munkák. Kár, hogy csak egyes vármegyékre és csak egyes évekre vonatkoznak; ha minden vármegye állandóan kiadott volna ilyen összefoglaló füzetet az egyes iskola évekről, egészükben jelentős forrásanyagot képviselnének.

Németh Antal: Esztergom megye tanügyi állapota az 1872—73. iskolai évben. Pozsony, 1872. (Nirschy ny.) 30. l.

Németh Ferenc: Kimutatás a Sopron—Moson megyei tankertületek 1872-ik évi népiskolai állapotáról. Sopron, 1872.

Imre Lőrincz: Tanfelügyelői jelentés az Abauj megyei tanügyről. 1869—1872. Kassa, 1875.

Németh Antal: Esztergom megye tanügyi állapota és Esztergom város elemi iskolái. Esztergom, 1875. (Buzárovits Gusztáv) 35. l.

Tóth József: Pest-Pilis-Solt vármegye népiskolai tanügyi állapotának összesített kiadása az 1876-ik évről. Budapest, 1877.

Vargyas Endre: A Győr megyei nép-

iskolák tanügyi állapota. Győr, 1878. (Czéh ny.) 32. l.

N e m e s s á n y i J á n o s : A komárom megyei és városi tanfelügyelő jelentése az 1877—78-i tanévről. Komárom. 1879. 18. l.

F i s c h e r F e r e n c : Jelentés Bereg megye népiskolai közoktatásának 1877—78 évi állapotáról. Bpest, 1879. (Egyet. Ny.) 40. l.

R é t h i L a j o s : A Hunyad megyei népiskolák főképen nyelvi és nemzetiségi szempontból. Déva, 1882

R ó t h J ó z s e f : A Pozsony vármegyei tanterület népoktatásának 1882. évi állapota. Tekintettel külön Pozsony vármegye és Pozsony sz. kir. város népoktatására. Pozsony, 1683. (Angermayer K.) 36 l.

V e r é d y K á r o l y : Torna megye népoktatásának állapota 1868—1882. Kassa, 1883. 50. l.

M a t a v o v s z k y B é l a : Tolna vármegye tanügye. Beregszász. 1886. (Nagy és Sallay) 105. l.

H a l á s z F e r e n c : Bereg vármegye népoktatásügye 1876—1886 években. Beregszász, 1887. (Nagy és Sallay) 132. l.

Jelentés Hajdú vármegye 1884—5, 1886—7, 1887—8 iskolaévi népoktatási állapotáról. Debrecen, 1889. (Városi ny.) 10. l., 8. l., 11. l.

S t e i n b a c h A n t a l : Torontál vármegye és Pancsova thjf. v. tanügyi állapota. 1876—1890. Nagybecskerek, 1892. (Pleitz Pál) IX. 289. l.

M á r t o n f y M á r t o n (szerkesztette) : Tanfelügyelői jelentés Temes vármegye, Temesvár és Versecz városok népoktatásügyének 1892. évi állapotáról. Temesvár, 1893. (Csendes J.) 32. l.

B e r e c z G y u l a : Háromszék vármegye népoktatási intézeteinek története. Néhány adat

hazai közoktatásügyünk történetéhez. Brassó, 1893. (Alexi) 263. l.

Bökönyi Dániel: Máramaros vármegye tanügyének multja és jelene. A máramarosi általános tanítóegyesület által pályadíjjal koszorúzott dolgozat. Máramarossziget, 1894. (Máramarosi Részvény ny.) XVI. 191. l.

Láng Mihály és Simkó Endre (szerkesztették): Sáros vármegye népnevelése az ezredik évben. Eperjes, 1896. (Kösch A.) 464. l.

Pallós Albert: Marostorda vármegye és Marosvásárhely sz. kir. város népoktatási intézeteinek története. Marosvásárhelyt, 1896. (Adi Árpád) 402. l.

Komlóssy Ferenc: Az Esztergom főegyházmegyei róm. kath. iskolák története. Esztergom, 1896. (Bpest, Neumayer) XX. 764. l.

Berauer József: A Kalocsa egyházmegyei róm. kath. népiskolák története. Kalocsa, 1896. (Werner F.) 292. l.

Pacséri Károly (szerkesztette): Nógrád vármegye népoktatásának története. Nógrád vármegye közönségének költségén kiadta a Nógrád-vármegyei Tanítótestület, negyedszázados fennállásának emlékére. Balassagyarmat, 1900. (Balassagyarmati Könyvnyomda) 312. l.

Aczél László: Ugocsa vármegye népoktatásügye, 1880—1902. Bpest, 1908. (Franklin) IX. 330. l.

Szombathy László: Gömör és Kishont vármegye népoktatásügyének története. Debrecen, 1909. (Hegedüs és Sándor) 464. l.

Kehrer Károly: Arad vm. és Arad sz. kir. város népoktatásügye 1885—1910-ig. Arad, 1910. (Réthy Lipót és fia) 296. l.

d) Vakok és siketnémák oktatásának története.

Dolezsák Antal: Beszéd, mely Ő cs. kir. főhercegsége József... a pesti vakok intézete alapítója és pártfogójának 1835-ik esztendei mart. 29-én képe felállításá alkalmával tartatott és rövid históriája ezen intézetnek, mely ugyanazon alkalmal Füre di László, az intézet világtalan professora által előadatott. Pesth, 1835. Gedruckt mit Grauer B. Jos. Beimel'schen Schriften. 10. l.

Rosenberg József: A siketnéma oktatás és ennek megalapítói. De L'Épée Mihály s Heinicke Sámuel. Arad, 1886. (Széchenyi Irod. Int.) 39. l.

Borbély Sándor: A siketnémák Bpest székesfőváros hozzájárulásával fenntartott m. kir. állami iskolájának keletkezése és fejlődése. Bpest. 1898. (Boros E. és Csendes A.) 115. l.

e) Felnőttek oktatásának története.

Gyulay Béla: Felnőttek oktatása. Az országos központi és budapesti népoktatási körök működése 1868—1885 Bpest, 1885. (Pesti ny.) 15. l.

3. Középoktatás története.

A középoktatás történetével foglalkozó nagyszámú művek legnagyobb része egyes iskolák története. Ezért ezeket külön fejezetben csoportosítottam. Különösen az ezredévi ünnepre írt iskolatörténetek vannak nagy számmal, egyrészük különlenyomat az egyes iskolák értesítőiből. Ezekon kívül még számos iskolamonográfia van az iskolai értesítőkbén, amelyek külön nem jelentek meg. Ezekre vonatkozólag tartalmaz részletes útmutatást

Panyák repertórium, melyet épen emiatt soroltam e fejezet művei közé.

Az általános munkák közül említésre méltó a hatvanas években megjelent két munka: Szilágyi István a helvét hitvallásuk, Mészáros Ferenc a katolikusok gimnáziumi oktatásának történetét adja. Németh Antal a magyarországi középiskolák történetét foglalja röviden össze, a reáliskolák történetére sok jó adattal. Legkiemelkedőbb mű azonban Fináczy Ernő: A magyarországi középiskolák multja és jelene c., az ezredéves ünnep alkalmára megjelent munkája.

Végül a nevelés történetére vonatkozó, kevés számú művekkel fejezem be a középoktatás történetét. E művek főleg ebbe a csoportba illenek. Kiválik közülük neveléstörténeti szempontból Szuppán Vilmos műve a felsőbb leányiskolák történetéről.

a) Középkutatás története általában.

Szilágyi István: A gimnáziumi oktatásügy története a magyarországi helv. hitvallásúaknál. Különös tekintettel a helv. hitv. tanároknak Pesten 1860-ban tartott egyetemes értekezletére. Sárospatak, 1861. (Jäger K.) 160. l.

Mészáros Ferenc: A magyarországi kath. gymnasiumok története. A gymnasiumi tanügy általános történetének a vázlatával, különös tekintettel az iskolai és összes ösztöndíji alapítványokra. Budán, 1865. (Egyet. Ny.) 374. l. I. rész. A magyarországi tanügy általános történetének vázlata, II. rész. Egyes gymnasiumok története. 60 gimnázium történetét adja.

Lutter Nándor: Középtanodai tanügyünk. Pest, 1866. (Trattner) 36. l.

Emericzy Géza: Gymnasiumaink reformja. Debreczen, 1867. 122. l.

Salamon Ferenc: Közoktatásunk reformja. Pest, 1873. (Légrády) XXV. 365. l.

Mayer József: A reáliskola egykor és most. A latin nyelv tanításának célja a reáliskolában. Bpest, 1887. (Pesti ny.) 17. l.

Pányák Ede: A magyarországi középiskolákban 1850—1885-ig megjelent összes programmértekezéseknek repetóriuma. Bpest, 1887. (Franklin) 183. l. Iskolák története: 99—117. ll.

Németh Antal: A középiskolák fejlődésének vázlatos áttekintése. Győr, (Gross Gusztáv és testv.) 1889. 94 l.

Pápai Károly: Magyar középiskola. Bpest, 1890. (Lampel) 32. l.

Klamarik János: A magyarországi középiskolák újabb szervezete történeti megvilágításban. Bpest, 1893. (Eggenberger).

Hübner Gyula: A régi és új gymnasium rendszere. Paedagógiai értekezés. Bpest, 1895. (Athenaeum) 46. l.

Gyürky Ödön: A katolikus középiskolázás reformjai. Bpest, 1896. (Buschmann) 109. l.

Fináczy Ernő: A magyarországi középiskolák múltja és jelene, a m. kir. vallás- és közokt. min. megbízásából az ezredéves ünnep alkalmára. Bpest, 1896. (Hornyánszky) 213. l.

Rombauer Emil: Az 1883: XXX. t. c. hatása középiskoláink fejlődésére. Irta és megemlékezésül a törvény szentesítésének 25-ik évfordulójáról a Magyar. Paed. Társ. 1908. évi május havi ülésén felolvasta. Bpest, 1908. (Franklin) 21. l.

Szalay Károly: Adalék a középiskolai oktatás reformjának kérdéséhez. Bpest, 1913. (Nágel) 76. l.

b) Egyes középiskolák története.

E művek között alig van olyan, amelyet neveléstörténeti szempontból jelentéktelennek lehetne mondanunk. A legtöbb alapos, komoly forrástanulmányok alapján készült, s részletesen adja az illető intézet történetét. Vannak közöttük kisebb terjedelműek, de nagyobb részük terjedelmes, részletes munka. A nagy anyagban rendkívül nehéz áttekintő képet adni. Alaposabb forráskutatás, részletesebb tartalom szempontjából kiemelhetők a következők: Szathmáry Károly a gyulafehérvári nagyenyedi Bethlen-főtanoda, Kis Ferenc a székelyudvarhelyi ev. ref. coll., Breznyik János a selmecbányai ág. h. ev. lyc., Koncz József a marosvásárhelyi ev. ref. régi iskola, Ruby József az eperjesi kir. kath. főgymn., Palcsó István a készmárki ág. h. ev. lyc., Cséplő Péter a nagyváradi róm. kath. főgymn., Bajay Amand a miskolci kir. kath. főgymn., Gönczy Lajos a székelyudvarhelyi ev. ref. coll., Hlatky József és Schröder Károly a körmöcbányai középiskola, Horváth Zoltán a nagyszombati kath. érseki főgymn., Takáts Sándor a fővárosi piarista coll., Tölcséry Ferenc a veszprémi r. k. főgymn., Ádám Gerzson a nagykőrösi ev. ref. főgymn., Halász László a lőcsei kir. kath. főgymn., Bodor István a rimaszombati prot. főgymn., Kis Ernő a pápai főisk., Markusovszky Sámuel a pozsonyi ág. h. ev. lyc., Morvay Győző a nagybányai középoktatás, Schönwitzky Bertalan a pozsonyi kir. kath. főgymn., Tóth György a lévai piarista gymn., Futó Mihály a hódmezővásárhelyi ev. ref. főgymn., Hörk József az eperjesi ev. ref. coll., Kemény Ferenc a bpesti IV. ker. főreálisk., Kálmán Dezső a gyönki ev. ref. gymn., Thurzó Ferenc a nagybányai ev. ref. főisk., Török István a kolozs-

vári ev. ref. coll., Barthos Kálmán a bpesti ref. főgymn. története. Végül meg kell említenünk a ciszterci rendi középiskolák történeteinek gyűjteményes kiadását. A díszes kiállítású Emlékkönyvet Békefi Remig szerkesztette.

Szombathi János: A sárospataki ref. kollégiumnak rövid históriája, fő pátrónusainak, kurátorainak, professorainak és a közelebbi időbeli seniorainak laistromával öszveszedte. Sárospatak, 1827. (Nádaskay András) 75. l.

Ballagi (Bloch) Mór: A szarvasi ág. hitv. evang. főiskolának rövid története. Szarvas, 1847.

Müllner Mátyás: A soproni ev. főtanoda története a soproni ev. gyülekezet nevezetesebb eseményeivel együtt. A tanoda háromezredes emlékünnepe alkalmával. Sopronban, 1857. (Romwalter) 117. l.

Erdélyi János: A sárospataki ref. főiskola háromezredes ünnepe júl. 8-án 1860. Sárospatak, 1860. (Jäger) 143. l.

Vandrák András: Az eperjesi egyházkerület ág. h. evangélikus collegium multjának és jelen állapotjának vázlatos rajza. Eperjes, 1867. (Staudy) 40. l.

Szathmáry Károly: A gyulafehérvári nagyenyedi Bethlen-főtanoda története. Nagyenyed, 1868. (Saj. kiad.) XIII. 352. l.

Kis Ferenc: A székelyudvarhelyi ev. ref. collegium történelme. Azon collegium 1873 május 22-én tartott kétszázados emlékünnepeére összeállította Székelyudvarhelyt, 1873. (Becsek D.) 114. l.

Szabó Sámuel: A kolozsvári ev. ref. főtanoda régibb és legújabb története. Kolozsvár, 1876.

Rosenauer Károly: A besztercebányai á. h. ev. gymnasium története. Besztercebánya, 1876.

Fekete Mihály: A kolozsvári ev. ref. főtanoda története. Kolozsvár, 1876.

Lutter Nándor: Budapest főváros II. kerületébe áthelyezett magy. kir. egyetemi kath. főgymn. új épülete keletkezésének története. Bpest, 1876. (Franklin) 10. l.

Kovács István: A szatmári ref. iskola története. Különlenyomat a tiszántúli ref. középiskolai tanáregyesület 1880-ik isk. évi évkönyvéből. Debrecen, 1880. (Városi ny.) 55. lap.

Bokor József: Egy középiskola. Sárospatak, 1882. (Steinfeld) 70. l.

Breznyik János: A selmecbányai ágost. hitv. evang. egyház és lyceum története. Selmecbánya, (Joerges Ágost) I. f. XVI. század 1883. X. 368. l. II-III. f. XVII-XIX. század. 1889. 479. l.

Emlékirat a máramarosszigeti h. h. lyceum multjáról, jelenéről. Máramarossziget, 1883. (Máramarosi részv. ny.) 23. l.

Koncz József: A marosvásárhelyi evang. reform. régi iskola ismertetése 1557—1718-ig. Marosvásárhely, 1884. 116. l.

Szinyei Gerzson: A sárospataki főiskolai könyvtár története. Sárospatak, 1884. (Steinfeld) 71. l.

Ambrus Mór: Vázlatok a losonczy gymnasium háromezázados életéből. Losoncz, 1885.

Hörk József: Emléklap az eperjesi ev. templom és az eperjesi ev. ker. collegium visszaszerzésének 100 éves örömnépe alkalmából. Kassa, 1885. (Bernovits) 32 l.

Kovács Gábor: A miskolczi ev. ref.

főgymnasiu történetem. Miskolcz, 1885. (Forster) I. rész 269. l. II. rész 71. l.

P a p J á n o s: A piaristák Szegeden, 1720—1886. a régi és új főgymnasium rajzaival. Szeged, 1866.

K o n c z J ó z s e f: A marosvásárhelyi evang. reform collegium könyvnyomdájának százéves története. 1786—1886. Marosvásárhelytt, 1887. (Ev. ref. coll. nyomda) 136. l.

V á r ó F e r e n c: A nagyenyedi Bethlen collegium. A közelebbi években és ma. Kolozsvártt, 1889. (Közművelődés irod. int.) 31. lap.

P f i f f e r A n t a l: A kegyes tanítórendiek temesvári társházának és a főgymnasiumnak története. Temesvár, 1890. (Csanád egyházmegyei ny.) 190. lap.

R u b y J ó z s e f: Az eperjesi kir. kath. főgymnasium története 1673—1890. Eperjes, 1890. (Kosch) 136. l.

B o d n á r L a j o s: A hajdunánási ev. ref. gymnasium története. Debreczen, 1891. (Városi ny) 54. lap.

A budapesti kegyes tanítórendi főgymnasiumi gyakorló iskola: Emlékkönyv huszonötéves fennállásának ünnepéről. Bpest, 1891. (Pallas) 35. lap.

D o m j á n I s t v á n: A sepsiszentgyörgyi államilag segélyezett ev. ref. Székely Mikó-collegium alapításának története. Sepsiszentgyörgy, 1893. (Jókai ny.) 66. l.

P a l c s ó I s t v á n: A késmárki ág. hitv. ev. kerületi lyceum története. Késmárk, 1893. (Sauter) XIII. 341. lap.

C s é p l ő P é t e r: A nagyváradai róm. kath. főgymnasium története. Nagyvárad, 1894. (Láng) 275. lap.

Váró Ferenc: Kollégiumaink értesítői a milleniumra. Kolozsvár, 1895. (Ajtai) 20. lap.

Bajay Amand: A miskolczi kir. kath. gymnasium története. Miskolcz, 1895. (Forster) 216. lap

Batizfalvy István: A budapesti ág. hitv. ev. főgymnasium története. Bpest, 1895. 100. lap.

Benka Gyula: A békési ág. hitv. ev. egyházmegye tulajdonát képező s az általa fenntartott szarvasi főgymnasium története. 1802—1895. Gyoma, 1895. (Kner) 197. lap.

Bozóky Endre: A pozsonyi állami főreáliskola története 1850—1893. Az intézet jelenlegi állapota. Írta Antolik Károly. Pozsony, 1895. (Eder) 122 lap.

Gönczy Lajos: A székelyudvarhelyi ev. ref. collegium multja és jelene. Székelyudvarhely, 1895. (Becsek) 249. lap.

Hlatky József és Schröder Károly: A körmöcbányai középiskola története a XVI. századtól a jelen korig. Bpest, 1895. (Nagy) 217. lap.

Horváth Zoltán: A nagyszombati kath. érseki főgymnasium története. Nagyszombat, 1895. (Winter) 223. lap.

Lasz Samu: A győri m. kir. állami főreáliskola monographiája. Győr, 1895.

Nemes Tivadar: A zirc-ciszterci rend pécsi róm. kath. főgymnasiumának története. Pécs, 1895. (Taizs) 86. lap.

Takáts Sándor: A főváros alapította budapesti piarista collegium története Bpest, 1895. (Hornyánszky) 443. lap.

Tölcséry Ferenc: A kegyes tanítórendek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath.

főgymnasium története. Veszprém, 1895. (Egyházmegyei ny.) 346 lap.

Vojnits Döme: Az esztergomi káptalani iskola és gymnasium története. Esztergom, 1895. (Laiszky) 164. lap.

A Bethlen-collegium története. Kiadta a főiskolai elüljáróság. Nagyenyed, 1896. (Cirner és Ligner ny.) 268. lap.

Ádám Gerzson, Joó Imre, H. Kiss Kálmán: A nagykőrösi ev. ref. főgymnasium története. Nagykőrös, 1896. (Ottinger Ede) VIII. 319. lap.

Bakcsy Gergely: A szatmárnémeti ev. ref. főgymnasium története. Szatmár, 1898. (Szabadsajtó) 163. lap.

Bakonyvári Ildelfonz: A pápai kath. gymnasium története a pálosok idejében. Pápa, 1896. (Főisk. ny.) 89. lap.

Berecz Sándor: A Szentes városi községi főgymnasium története. Szentes, 1896. (Szentesi ny.) 126. l.

Buday József: A verseczi m. kir. állami főrealiskola története. Versecz, 1896. (Kirchner ny.) 146. lap.

Demkó Kálmán: A löcsei egykori ág. ev. gymnasium és a jelenleg m. kir. állami főrealiskola története. Lőcse, 1896. (Reiss) 174. lap.

Farkas Róbert: A jászóvárosi premontrei kanonokrend kassai főgymnasiumának története. I-II. k. Kassa, 1895-96. (Ries).

Gere Ferenc és Katona Mihály: A nagyszalontai gymnasium története 200 éves multjáról. Nagyszalonta, 1896. (Reich Jakab) 117. lap.

Halász László: A löcsei kir. kath. főgymnasium története. Lőcse, 1896. (Reiss) 250. l.

Halmi László: A váci kegyes tanítórendi kath. főgymnasium vázlatos története. Vác, 1896. (Mayer) 100. lap.

Hlavatsek András és Király Ernő: A selmebányai ág. hitv. ev. kerületi lyceum története, Breznyik Jánosnak A selmebányai ág. hitv. ev. egyház és lyceum története c. műve alapján kivonatolva összeállítva és 1889–1896 évig kiegészítették. Selmebánya, 1896. (Joerges) VI. 142. lap.

Horváth Sándor: Okmánytár a piaristák Szent László királyról címzett nyitrai kollégiumának történetéhez. Nyitra, 1896. (Huszár ny.) 374. lap

Kis Ernő: A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának története 1531–1895. Pápa, 1896. (Főisk. nyomda) 350. lap.

Markusovszky Sámuel: A pozsonyi ág. hitv. evang. lyceum története kapcsolatban a pozsonyi ág. hitv. evang. egyház multjával. Pozsony, 1896. (Wigand) XI. 692. lap.

Morvay Győző: A középoktatás története Nagybányán. Vida Aladár igazgató előszavával. Nagybánya, 1896. (Molnár Mihály) 309. lap.

Pákh Károly: Az iglói ág. h. ev. főgymnasium története. Igló, 1896. (Schmidt) 127. l.

Schönwitzky Bertalan: A pozsonyi kir. kath. főgymnasium története. Pozsony, 1896. (Eder) VIII. 544. lap.

Tóth György: A lévai kegyes tanítórendi gymnasium története. 1815–1895 Léva, 1896. (Nyitrai ny.) 383. lap.

Békési Remig (szerkesztette.): Emlékönyv, melyet Magyarország 1000 éves fennállásának ünnepén közrebocsát a hazai ciszterci Rend, Bpest. 1896. (Hornyánszky) IV. 506. lap.

A kötetben a következő neveléstörténeti cikkek vannak: *Békefi Remig*: A ciszterczi rend története Magyarországon. 1142—1896. *Kassuba Domokos*: Az egeri gimnázium története. *Werner Adolf*: A székesfehérvári gimnázium története. *Inczédy Dénes*: A pécsi gimnázium története. *Szenczy Győző*: A bajai gimnázium története. *Piszter Imre*: A magyarországi ciszterczi rendtagok kiképzése.

Pruzsinszky Pál: A kisújszállási ev. ref. főgymnasium története. Mezőtúr, 1896. (Gyikó ny.) 91. l.

Futó Mihály: A hódmezővásárhelyi államilag segélyezett ev. ref. főgymnasium története. Magyarország ezredéves ünnepének alkalmából Magyarország ezredéves ünnepének alkalmából tisztársai közreműködésével szerkesztette. Hódmezővásárhely, 1897. (Hódmezővásárhelyi részvény ny.) IV. 428. l.

Füredi János: A szentgyörgyi kegyes tanítórendi ház és gymnasium története. Pozsony, 1896—97. (Eder).

Hörk József: Az eperjesi ev. ker. collegium története. Kassa, (ifj. Nauer H.) I. füzet 1896. 88. l., II. f. 1897. 324. l., III. f. 1897. 434. lap.

Kemény Ferenc: A budapesti IV. ker. községi főreáliskola története 1854—1896. Bpest, 1897. (Pesti ny.) 384. lap.

Domján István: A sepsiszentgyörgyi államilag segélyezett ev. ref. Székely Mikó-kollégium története 1859—1895. Sepsiszentgyörgy, 1896. (Jókai ny.) 214. lap.

Palásti Gyula: Emléklapok a kegyes iskolák megalapításának 300 éves jubileumáról. Győr, 1898. (Győregyházmegyei ny.) 66 lap.

Szendrey Imre: A révkomáromi ev. ref. főiskola története. 1606—1898. Komárom, 1898. (Spitzer) 33. lap.

Bodor István: A rimaszombati egyesült protestáns főgimnázium története. Rimaszombat, 1899. (Rabély Miklós) 247. l.

Kálmán Dezső: A gyönki ev. ref. gymnasium története 1806—1900. Szekszárd, 1905. (Molnár) 408. lap.

Jánosi Béla (szerkesztette): A bpesti II. ker. állami reáliskola emlékkönyve. Az intézet főnnállásának félszázados évfordulója alkalmából. Bpest, 1905. (Hornyánszky) 129. lap.

Kiss E. János (a tanári kar megbízásából szerkesztette): Emlékkönyv a Budapest székesfővárosi IV. ker. főreálisk. félszázados fennállásának évfordulójára. Bpest, 1905. (Szék. főv. háziyomda) VII. 116. lap.

Thurzó Ferenc: A nagybányai ev. ref. főiskola (Schola Rivulina) története. Függelék: Matrix illustris scholae Rivulinae. Nagybánya, 1905. (Kovács) VI. 286. lap.

Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története. Kolozsvár, 1905. (Stief ny.) I. k. 384. lap. II. k. 343. lap., III. k. 443. lap.

Emlékkönyv. Kiadja a körmöcbányai állami főreáliskola tanári testülete az intézet 50 éves fennállásának jubileuma alkalmával. Körmöcbánya, 1906. (Paxner és Biron) 80. lap.

Miskolczi István: A kegyes tanítórendiek privigyei collegiumának története. Vác, 1907. (Pestvidéki ny.) 127. lap.

Payr Sándor: Negyedfélszázados főiskola Sopronban. Emlékfüzet a soproni evang. lyceum 350-éves jubileumára. Sopron, 1907. (Romwalter) 70. lap.

Perepatits István: A budapesti V. ker. m. kir. áll. főgimnázium félszázados fennállásának (1858—1908) története. Bpest, 1908. (Franklin) 190. lap.

Barthos Kálmán: A bpesti ref. főgimn. első félszázada. Bpest, 1909. (Franklin) VIII. 298. lap.

Szabó Mihály: A szentgyörgyi piarista kollegium története. (Művelődéstörténeti értekezések 38.) Szeged, 1910. (Endrényi ny) 99. lap.

Dudinszky István: Az ungvári kir. kath. főgimnázium 300 éves fennállásának emlékünnepe (1613—1913. június 11). Ungvár, 1913. (Unio ny.) 20. lap.

Marcsa Imre: A mezőtúri ref. főgimnázium története 1848-ig. Gyoma, 1913. (Kner ny.) 31. lap.

A kaposvári m. kir. áll. főgimnázium emlékkönyve 1812—1912. Kaposvár, 1913. (Szabó ny.) 367. lap.

Kisparti János: A váci Theresianum története. Vác, 1914. (Váci Múzeum Egyesület) 67. LII. lap.

Lakatos Dénes: A székesfehérvári ciszterci rendi katolikus főgimnázium százéves története. Székesfehérvár, 1914. (Debreczeni ny.) 207. lap.

Magyar Vilmos: A székelyudvarhelyi ref. kollegium. Bpest, 1914. (Pátria ny.) 14. lap.

Mészáros Gyula: A vágújhelyi államilag segélyezett izr. reáliskola 50 éves fennállásának jubiláris emlékkönyve. Vágújhely, 1914. (Horovitz ny) 91. lap.

Nagy Béni: Az egeri főgimnázium tör-

ténete : 1776—1914. Eger, 1914. (Érseki liceumi ny.) 271. lap.

c.) A nőnevelés története.

Fáy András: Nőnevelés és nevelőintézetek hazánkban. Pest, 1841. 142. lap.

Szuppán Vilmos: A magyar felsőbb-leányiskolák multja és jelene. Bpest, 1896. (Lampel) 79. lap.

Marmula János: A nagyszombati szent Orsolya-rendű zárdaszüzek nevelőintézete. Kolozsvár, 1898. (Gombos) 23. lap.

Barkóczy Kata: A régi és modern nemzeti nőnevelés. Különlennyomat Bpest, 1898. (Franklin) 11. lap.

Szentkirályi István: A pécsi Notre Dame nőzárda és iskolái. Történeti és leíró ismertetés. Alapíttatásának 60. évfordulója alkalmából közléteszi a pécsi Notre Dame nőzárda. Pécs, 1908. VIII. 245. lap.

Huszár Ilona bárónő: Az aszódi ág. h. ev. leánynevelő és gazdasági intézet. Bpest, 1911. (Posner) 10. lap.

Görömbei Péter: Adatok az egyházmegyei — nyíregyházi — református leánynevelő-intézet internátus 10 éves történetéhez. Nyíregyháza, 1913. (Jóba ny.) 12. lap.

4. Szakoktatás története.

A szakoktatás történetének irodalma a XIX. században nagyon szegényes képet mutat. Szakoktatásunk a század második felében kezdődik, ezért az ilyen irányú művek sem igazi történeti munkák. Egyedül a tanítóképzés tekinthet vissza nagyobb multra, ebben a csoportban több is a

történeti tanulmány. Az egyes tanítóképezdek történetét tárgyaló művektől eltekintve két általános munkánk van, az egyik az elemi iskolai tanító- és tanítónőképzés fejlődését. (Sebestyén Gyula), a másik a polgári iskolai tanító- és tanítónőképzés történetét (Kiss Áron és Sebestyén Stetina Ilona) mutatja be. Mindkettő ez ezredévi ünnepre íródott.

a.) Mezőgazdasági szakoktatás története.

Balás Árpád (szerkesztette): Magyarország mezőgazdasági szakoktatási intézményei. Emlékkönyv az 1896-i ezredév emlékének ünnepzése alkalmából. Magyaróvár, 1896. (Cseh ny.) 243. lap.

b.) Ipari szakoktatás története.

Szász István: A sepsiszentgyörgyi államilag segélyezett, műlakatos tanműhellyel kapcsolatos polgári fiúiskola az 1885. budapesti kiállításán. Sepsiszentgyörgy, 1885. (Jókai ny.) 19. lap.

Krammer József: A hazai ipartanműhelyek és polgáriskolák újjászervezése. Kismarton, 1890. (Dick Ede) 97. lap.

Budapesti áll. segélyezett tanműhely értesítője első 10 évi működéséről. Bpest, 1895. (Boruth) 42. lap.

Stumpff Ede (szerkesztette): Millenniumi értesítő az iparszakoktatás állapotáról. Temesvárott, 1878—1896. Temesvár, 1896. (Trautmann ny.) 15. lap.

Hegedűs Károly: A budapesti áll. ipariskola alapításának és működésének rövid története. Bpest, 1896. (Pátria ny.) 33. lap.

Schehák Rezső: A balassagyarmati tanonciskola története 1878—1909. (Balassagyarmat, 1909 Balassagyarmati ny. rt.) 16. lap.

Csurka István: A debreceni államilag segélyezett községi iparostanonc iskola története. Debrecen, 1910. (Városi ny.) 73 lap.

Gaul Károly: A magyar kir. technológiai iparmúzeum alapításának, fejlődésének és működésének története. Bpest, 1913. (Pátria ny.) 101. lap.

c) Kereskedelmi szakoktatás története.

Bricht Lipót: A budapesti kereskedelmi akadémia tantervének története. Bpest, 1895. (Pesti ny.) 18. lap.

Schack Béla: Kereskedelmi iskoláink és tanáraik a millenium esztendejében. A keresk. szakiskolai tanárok orsz. egyesülete megbízásából. Bpest, 1896. (Lampel) L. 197. lap. Részletes jó összefoglalásban adja a kereskedelmi szakoktatás fejlődésének történetét, a felső kereskedelmi iskolák rövid történetét, a felsőbb kereskedelmi szaktanfolyamok, a női kereskedelmi szaktanfolyamok fejlődését, továbbá a kereskedelmi tanonciskolák kialakulását, mindenütt bő statisztikai táblázatokkal.

Schack Béla (szerkesztette): A kereskedelmi iskolai tanárok késmárki szünidei tanfolyamának emlékkönyve. Bpest, 1898. (Márkus Samu) 218. lap.

Szuppán Vilmos: A budapesti kereskedelmi akadémia 1857—1907. Emlékkönyv az intézet fennállásának félszázados évfordulója alkalmából. Bpest, 1907. (Akadémia) 248. lap.

A budapesti kereskedelmi akadémia sikerre

végzett tanulói. 1857—1907 (kézirat gyanánt adatgyűjtésre) Bpest, 1907. (Pesti könyvny.) 77. l.

d.) Tanító- és tanítónőképzés története.

Sebestyén Gyula és Kiss Áron értékes történeti munkáin kívül a többi mű egy—egy intézet történetét adja. A legtöbb értéke csekély. Nevezetesebb munkák: Gyertyánffy István a bpesti elemi és polgári iskolai tanítóképző történetéről írt alapos, a magyar tanítóképzés történetére vonatkozólag sok jó adatot tartalmazó munkája, továbbá Thuránszky Irén, Bánóczy József és Szemann János művei.

Sebestyén Gyula: Elemi iskolai tanító- és tanítónőképzésünk fejlődése. Bpest, 1896. (Lampel) 80 lap.

Kiss Áron és Sebestyén né Ste-tina Ilona: A polgári iskolai tanító- és tanítónőképzés. Bpest, 1896. (Lampel) 109. lap.

Peregriny Elek: A budai m. kir. állami tanítóképezdek négy évi történetének vázlatja. Bpest, 1874. (Franklin) 46. lap.

Zirzen Janka: A budapesti m. kir. állami tanítónőképezde öt évi fennállásának története. Bpest, 1874. (Egyet. ny.) 39. lap.

Gyertyánffy István: A bpesti áll. el. és polg. isk. tanítóképezde multja és jelene 1873—1881. Adalékul az elemi és polg. iskolai tanítók képzésének történetéhez Magyarországon. Bpest, 1882. (Egyet. ny.) 528. lap.

Zirzen Janka (összeállította): A budapesti VI. ker. áll. tanítónőképző intézet és a vele kapcsolatos gyakorlóiskola (leánynevelőintézet) multja és jelene. 1869-1885 Bp, 1885. (Franklin) 96. l.

Dezső Lajos: Huszonöt év a sárospa-

taki állami tanítóképezde életéből. Különlenyomat a Sárospataki Lapokból. Sárospatak, 1895. (Steinfeld) 31. lap.

Thuránszky Irén (szerkesztette): A budapesti II. ker. áll. elemi tanító- és nevelőnőképző intézet 25 éves fennállásának története és jelen állapota 1869—1896. Bpest, 1896. (Pallas) 270. lap.

Dömötör Géza: A hódmezővásárhelyi állami óvónőképző intézet története. Hódmezővásárhely, 1896. (Lévai) 128. lap.

Erdődi János: A kassai kir. kath. tanítóképző intézet igazgatójának 1896-ik évi május hó 17-én tartott millenáris ünnepély alkalmából mondott megnyitó beszéde. Kassa, 1896. (Ries) 8. l.

Simkó Endre: A tiszai ág. h. ev. egyházker. coll. tanítóképzőintézet története. 1847—1895. évig. Eperjes, 1896. (Kosch) 49. l.

Wollmann Ilona: A pozsonyi m. kir. állami tanítóképző intézet 25 éves fennállásának története. Pozsony, 1896.

Bánócz József: Az országos izr. tanítóképző intézet története 1857—1897. Bpest, 1897. (Hornvánszky) 146. l.

Hegedűs János: A kassai tanítóképző története. 1777—1904. Kassa, 1904. (Werfel Károly) 99. l.

Kapri Béla: Pálfi József. A soproni tanítóképző félszázados örömnepére. Bpest, 1907. (Luther Társaság) 54. l.

Lizárné Kasztner Janka: A budapesti állami Erzsébet nőiskola polgári iskolai tanítóképző intézetének és gyakorló felsőbb leányiskolai nevelőintézetének ismertetése. Bpest, 1908 (Hornvánszky) 29. lap.

Papp József: A soproni ev. tanítóképző

intézet története. 1858 – 1908. Sopron, 1909. (Röttig G és Fia) 113. l.

Szemann János: A szepeshelyi róm. kath. tanítóképző intézet története. Bpest, 1912. (Stephaneum) 146. l.

Gyertyánffy István: A pedagógium. Adatok multjának ismeretéhez, valamint a benne foglalt intézetek, különösen a polgári iskola és polgári iskolai tanárképzés kérdéseinek tisztázásához. I. Báró Eötvös József és a pedagógium. II. Még valami a pedagógiumról. Bpest, 1931. (Franklin) 53. l.

5. Felsőoktatás története.

A XIX. század neveléstörténeti irodalma felsőoktatásunk történetét sem öleli fel teljes egészében. Néhány kiváló történeti munkától eltekintve csak egyes főiskolák korukbeli ismertetését kapjuk. Az idevonatkozó műveket legcélszerűbbnek látszott alábbi csoportok szerint felosztani:

a.) Általános művek. Ábel Jenő kiváló neveléstörténeti tanulmánya a középkori egyetemekről az egész felsőoktatási irodalom egyik legértékesebb alkotása. Az ezredévi kiállításra szerkesztett A felső oktatásügy Magyarországon c. hatalmas mű a XIX. század végén fennálló magyar felsőoktatási rendszert adja.

b.) Egyetemek és főiskolák története. Legkiemelkedőbb munka Pauler Tivadar nagy műve A budapesti egyetem történetéről.

c.) A papnevelés története. A katolikus papnevelésre vonatkozólag főleg Mihályfi Ákos, Kovács Sándor és Bozsik Pál, a protestáns teológiára Szóts Farkas, az izraelita rabbiképzésre Bánóczi József és Schill Salamon művei nevezetesek.

d) Jogakadémiák története. A pozsonyi, győri, egri és pécsi akadémia által kiadott tárgyaló munkák mellett az akadémia által kiadott A magyar királyi jogakadémiák és jogliceumok története c. munka emelkedik ki.

e) Katonai nevelés története. Palotás Fausztin és Vághó J. írták meg a Ludovika Akadémia történetét.

a.) Általános művek.

Ábel Jenő: Egyetemeink a középkorban. Bpest, 1881. (Akadémia) 97. l.

A felső oktatásügy Magyarországon. Az 1896-i ezredévi országos kiállítás alkalmára a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter megbízásából. Bpest, 1896. (Hornyánszky) 824. l. A hatalmas munkában a következő cikkek vannak. I. A budapesti tudományegyetemre vonatkozólag *Breznay Béla*: Bevezetés az egyetem egészéről, és Hittudományi kar. *Vécsey Tamás*: A jogi és államtudományi kar. *Hőgyes Endre*: Hazai orvosi oktatásügyünk és a budapesti egyetem orvosi kara. *Beöthy Zsolt*: Bölcsészeti kar II. A kolozsvári egyetemre vonatkozólag *Márki Sándor*: Az egyetem történeti vázolata. *Pisztóry Mór*: Jogi és államtudományi kar. *Szabó Dénes*: Orvosi kar. *Finály Henrik*: Bölcsélet-, nyelv- és tört. tud. kar. *Szamosi János*: Középiskolai tanárképző intézet. *Kunitz Ágost*: Matematikai és term. tud. kar. III. A kir. József műegyetemre vonatkozólag *Jámbor Gyula*: A kir. József műegyetem. IV. Hittani főiskolákról *Breznay Béla*: Róm. kath. papnevelők és hittani int. és Görögkeleti hittani intézetek. *Kenessey Béla*: A magyarországi helv. hitv. theologiai akad. *Schneller István*: A magyarhoni ág. h. ev. ker. egyházteológiai oktatás ügye. *Kovács János*: Az unitárius

vallásközösség kolozsvári papnevelő intézete. *Schill Salamon*: Izraelita theologiai oktatás. V. Jogakadémiákra vonatkozólag *Bozóky Alajos*: A kir. jogakadémiák és kath. joglyceumok. *Horváth Ödön*: Prot. vallásfelekezetek által fenntartott jogakadémiák.

b.) Egyetemek és főiskolák története.

Pauler Tivadar értékes munkáján kívül a bpesti egyetem történetéhez nyújtanak adatokat *Margó Tivadar*, *Horváth Ignác*, *Vangel Jenő* és *Hőgyes Endre* munkái. Utóbbi az orvosi kar történetét ismerteti, abban a hatalmas emlékkönyvben, amely a milleniumra jelent meg. A műegyetemről *Gerlóczy Gyula* és *Jámbor Gyula* írtak rövidebb tanulmányokat. A kolozsvári egyetemről két mű jelent meg, különösen nevezetes az 1903-ban kiadott Emlékkönyv több cikke.

Mihályfi Ákos: Katholikus egyetemek. Bpest, 1898. (Athenaeum) 123. l.

Margó Tivadar: Az egyetem multja és jelene Ünnepi beszéd a Tudományegyetem újjáalakításának századik évfordulója alkalmából. Bpest, 1880. (Egyet. nyomda.)

Pauler Tivadar: A budapesti m. kir. tud. egyetem története. Bpest, 1880. (Egyet. ny.) IV. 557. l.

Gerlóczy Gyula: Értekezés a technikai műveltség közgazdasági jelentőségéről, a budai kir. műegyetemnek története megérintése mellett Bpest, 1886. (Emich) 28. lap.

Vangel Jenő: A m. kir. tud. egyetemi állattani és összehasonlító bonctani intézet multja és jelen állapota. Bpest, 1891. (Czeffel és Deutsch) 13. l.

H ö g y e s E n d r e : Emlékkönyv a budapesti kir. m. tudományegyetem orvosi karának multjáról és jelenéről. Bpest, 1896. (Athenaeum) XXXVI 1003. l.

H o r v á t h I g n á c : A budapesti kir. m. tud. egyetem bölcsészeti karának irodalmi munkássága 1780—1895. Bpest, 1896. (Franklin) IV. 455. lap.

J á m b o r G y u l a : A kir. József műegyetem. Bpest, 1896. (Hornyánszky) 83. lap.

A kolozsvári m. kir. Ferenc József tudományegyetem története és statisztikája. Kolozsvár, 1896. (Ajtai) VI. 77. l.

S z i l v e k L a j o s : A pécsi egyetem története. Pécs, 1899. (Lyceum ny.) 60. l.

A budapesti állatorvosi főiskola vázlatos története. Bpest, 1900. (Franklin) 72. l.

B a j k a y E n d r e : A pesti protestáns főiskolai vállalat keletkezésének és eddigi történetének rövid vázlatja. Pesten, 1847. (Landerer és Heckenast) 21. l.

A kassai egyetem. Emlékkönyv. Kassa, 1901. (Vitéz ny.) 319. l.

H a n u y F e r e n c : Katholikus egyetem Pécsen. Pécs, 1903. (Madarász ny.) IV. 181. lap.

Emlékkönyv a kolozsvári m. kir. Ferenc József tudományegyetem és különösen ennek orvosi és természettudományi intézetei, a magyar orvosok és természetvizsgáló tagjai részére. Bpest, 1903. (Hornyánszky) 418. lap. Történeti szempontból nevezetesebb cikkek: *Márki Sándor*: Az egyetem eszméje Erdélyben. *Szabó Dénes*: A kolozsvári kir. tud. egyetem alapítása.

B é k e f i R e m i g : A pécsi egyetem. Székfoglaló. Bpest, 1909. (Akad.) 138. lap.

c.) A papnevelés története.

A katolikus papnevelés történetével általában foglalkozik Mihályfi Ákos kétkötetes műve. A többi idesorolt munka egyes papneveldek történetét adja. A katolikus papneveldek közül az erdélyegyház-megyeiét Beke Antal, a pestiét SEDA ERNŐ és VALÓ SIMON, a csanádiét Kovács Sándor, az egriét Bozsik Pál írták meg. Szöts Farkas a budapesti ev. ref. theológiai akadémia történetéről ír. Az izr. papnevelde (rabbiképző) történetét Bánóczi József és Schill Salamon írták meg.

Mihályfi Ákos: A papnevelés története és elmélete. I-II. k. Bpest, 1896 (Alkotmány).

Beke Antal: Erdélyegyház-megyei papnevelde történeti vázlata. K.—Fehérvár, 1870.

SEDA ERNŐ: A pesti központi papnevelde magyar egyházirodalmi iskolájának története. Bpest, 1874. XII. 374. l.

Emlékkönyv. Kiadta az esztergomi növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolája alapításának 50. évfordulója alkalmával. Esztergom, 1863. (Laiszky) XVI. 322.

VALÓ SIMON: Adalékok a budapesti központi papnevelő intézet történetéhez. Bpest, 1896. (Franklin) 68. l.

KOVÁCS SÁNDOR: A csanádi papnevelde története 1806—1906. Temesvár, 1908. (Csanád-egyház-megyei ny.) VIII. 568. lap. XXXII. lap.

BOZSIK PÁL: Az egri papnevelés története a XVIII. században 1780-ig. Kézirat gyanánt. Eger, 1910. (Érseki lyceumi ny.) 217. l.

SZÖTS FARKAS: A budapesti evang. reform. theológiai akadémia múltja és jelene. Történeti vázlat és rövid jelenrajz. Bpest, 1896. (Horvánszky) 146. l.

Bánóczi József (összeállította): Az Országos Rabbiképző Intézet első évtizedének története. Bpest, 1888. (Singer és Wolfner) 98. l.

Schill Salamon: A bpesti Országos Rabbiképző Intézet története. Bpest, 1896. (Saját kiad.) 45. l.

d.) Jogakadémiák története.

A jogakadémiák történetével foglalkozó művek az 1873-ban kiadott, összefoglaló történettől eltekintve az egyes akadémiák történetéről szólnak. Mindegyik alapos, történeti munka. Együttesen a magyar jogi nevelés történetét adják olyan részletességgel, ahogyan a magyar nevelés egyik ága sincsen feldolgozva. Az egyes jogakadémiák közül **Ortvay Tivadar** a pozsonyi, **Kopcsányi Károly** a pécsi, **Németh Ambrus** a győri, **Udvardy László** az egri, **Balogh Ferenc** a debreceni jogakadémia történetét írta meg.

A magyar királyi jogakadémiák és joglyceumok története. Hivatalos adatok alapján. Különnyomat a Budapesti Közlönyből. Pest, 1873. (Athenaeum) 273. l. A miniszter megbízásából az akadémiák igazgatósága készítette el az egyes tanintézetek történetét, ez a munka ezek rövid kivonata.

Ortvay Tivadar: Száz év egy hazai főiskola életéből. A pozsonyi kir. akadémia 1784—1884. Bpest, (Egyet ny.) VI. 324. l.

Kopcsányi Károly: A pécsi jogakadémia múltja s jelene. Pécs, 1897. (Pécsi Irod. és Könyvnyomdai rt.) 178. l.

Németh Ambrus: A győri tudományakadémia története. Győr, 1897—99. (Győregyház-megyei ny.) I. k. Keletkezésétől 1785-ig. 103. l. II. k. 1785—1806. 141. l.

Udvardy László: Az egri érseki joglyceum története 1740—1896. Eger, 1898. (Érseki lyceumi ny.) XV. 935. l.

Balogh Ferenc: A debreceni jogakadémia keletkezése, fejlődése és a jogászfijúság. Kiadta a Joghallgatók Önképző Társasága. Debrecen, 1905. (Városi ny.) 27. lap.

Németh Ambrus: A győri kir. jogakadémia története. 1867—92. Győr, 1915. (Győregyházmegyei ny.) 107. lap.

e) Katonai nevelés története.

Kemény Ferenc: Összehasonlító aphorismák a katonai és polgári nevelés köréből. Különlenyomat a Ludovica Academia közlönyéből. Bpest, 1888. (Légrády) 70. l.

Palotás Fausztin: A m. kir. honvédségi Ludovica Academia rövid története. Bpest, 1896. (Franklin) 16. l.

Vághó Ignác: Adalékok a m. kir. Honvéd Ludovica Academia történetéhez. Bpest, 1899. (Pesti ny.) 109. l.

Vághó Ignác: Székelyi Nyíri Sándor tábornok működése a Ludovika Akadémián. Bpest, 1904. (Pesti könyvny.) 28. lap.

FÜGGELÉK.

6 *Iskolaszervezetek, törvények, rendeletek gyűjteménye, statisztikai művek.*

A történeti művekhez kell sorolnunk az iskolaszervezetekkel foglalkozó, továbbá a közoktatásra vonatkozó törvényeket és rendeleteket tartalmazó munkákat s végül azokat a statisztikai műveket, amelyek kimondottan a közoktatási viszonyokra vonatkoznak.

a.) *Iskolaszervezetek, törvények, rendeletek gyűjteménye.*

Kármán Mór (összeállította): közoktatásügyi törvények és rendeletek tára. Az 1868-ik év óta 1877-ik végéig közrebocsátott és a népoktatásra vonatkozó törvények, m. rendeletek, tantervek és szabályzatok gyűjteménye. Bpest, 1878. (Eggenberger) VIII. 389. lap.

Klamarik János: A magyarországi középiskolák szervezete és eljárása. Törvényeink, szabályzataink, rendeleteink, utasításaink s a fennálló gyakorlat alapján. Bpest, 1881. (Eggenberger) Wagner Lajos azt írta e munkáról: „E munka megbecsülhetetlen adalék a hazai tanügy legújabb történetéhez és fejlődéséhez.“

Belicza József: Népoktatási törvények és rendeletek gyűjteménye, különös tekintettel Budapest községi tanintézeteire. Bpest, 1889. (Hornánszky) 495. lap.

A népoktatásügy és a kereskedelmi és ipari szakoktatás szervezete és közigazgatása. Bpest, 1893-98. (Eggenberger) I. k. Kisdedóvás és népoktatás. Szerk.: Lévy Ferenc, Morlin Emil, Szuppán Vilmos, IV. 906. I. II. k. Tanítóképzés, fel-

sőbb leányiskolák, szakoktatás. Szerk.: Morlin Emil és Szuppán Vilmos IV., 1013. lap.

Kármán Mór: A tanárképzés és az egyetemi oktatás. Mell a budapesti tanárképző intézet szervezetére vonatkozó munkálatok és ügyiratok. Bpest, 1895. (Eggenberger) CXLVIII. 74. l.

b) Statisztikai művek.

Az elemi tanügy állása Erdélyben. 1864—65. Az Országos Statisztikai Hivatal 121. l.

Schwarcz Gyula: A tanulóverseny gymnasiumainkon és reáltanodáinkon. Tekintettel a kitűnő tanulók tudományos hajlamaira, szülőik társadalmi helyzetére, vagyoni állására és az ösztöndíjakra. Bpest, 1867. (Kertész) 29. l.

Schwarcz Gyula: Magyarország tanítóképezdéinek statisztikája, különös tekintettel róm. kath. tanítóképezdéinkre. Az egyes tanítóképezdek igazgatóságaitól nyert részletes kimutatásokból összeállította. Pest, 1867. (Stolp O.) 66. l.

Barsi József (szerkesztette): Magyarország közoktatási statisztikája 1864—1868. Bpest, 1868. XVIII. 297. l.

Schwarcz Gyula: Részletes statisztikai kimutatás Abauj, Ung és Gömör megye elemi tanodáiról. Pest, 1869. (Aigner).

Magyarország népiskolái, 1869. Országos Statisztikai Hivatal. Buda, 1871. (Egyet. ny.) XXIV. 399. l.

Barsi József: Magyarország felső tanintézetei és középtanodái 1870—1872. Bpest, 1874. (Egyet. ny.) 336. l.

Kőrösi József: A Pest városi elemi népiskolák állapotáról 1871—72 és 1872—73 tanévekben. Bpest, 1875. (Ráth) 174. l.

Kőrösi József: Budapest főváros elemi

népiskolái az 1873—74, 74—75, 75—76 és 76—77 iskolai években. Bpest 1883. (Ráth) 79. l.

Kőrösi József: Budapest főváros elemi népiskolái az 1877—78, 78—79, 79—80 és 80—81 iskolai években. Bpest, 1884. (Ráth) 111. l.

Láng Lajos: A népoktatás hazánkban 1869—1884. Bpest, (Akad.) 1885. 72. l.

Láng Lajos: A középoktatás hazánkban 1867—1886. Bpest. 1886. (Akad.) 56. l.

Belicza József (szerkesztette): Magyarország népoktatási intézeteinek és tanítóinak név- és címtára. Bpest, 1886. (Lampel) 416. l.

Kőrösi József: Budapest főváros közoktatásügyi statisztikája az 1881—85 iskolai évekről. Bpest, 1889. (Grill) 84. l.

Thirring Gusztáv: Budapest közoktatásügye az 1905—06 tanévben és a községi iskolák statisztikája 1828—1907. Bpest, 1908. (Kilián ny.) VI. 84, 107. l.

Budapest székesfőváros kisdedővő intézetei 1893—1910. Bpest, 1910. (Házi ny.) 13. lap.

D.

Egyéb neveléstörténeti munkák.

I.

Egyes tárgyak oktatásának története.

Egyes tárgyak oktatásának történetéről alig jelent meg önálló munka a XIX. században. Rövid munkák vannak a kat. hittan tanításának történetéről, ezeken kívül az iskolai kézimunka oktatásának és a gyorsírásnak multjáról birunk néhány kisebb tanulmányt.

a) A hittan tanításának története.

Vörösváry Ernő: A katolikus hitoktatásügy multja és jelene. A hitoktatás patronátusi teher. Bpest, 1898. (Szent Gellért ny.) 24. l.

Végh Kálmán: A hittan tanítása hazánkban. Bpest, 1896. (Pallas) 29. l.

Érdúj helyi Menyhért: A katolikus hitelemzés története Magyarországon. Zenta, 1906. (Összetartás ny.) 334. lap.

b) A kézimunka tanításának története.

Pechány Adolf: Az iskolai kézimunka-oktatás történeti fejlődése. Különlenyomat a Néptanodából. Pécs, 1893. (Taizs) 43. l.

c) A gyorsírás története.

Nagy Sándor: A gyorsírászat történelmének rövid vázlata. Bpest, 1874. 321. l.

Boros Gábor: A gyorsírás történelme. Bpest, 1895. (Orsz. Magy. Gyorsíró Egyesület) 96. l. Markovits emlékezete. Ugyanott s akkor. 26. l.

II.

Testnevelés és iskolai egészségügy története.

Matolay Elek és utána Maurer János írták meg a tornázás történetét. Az iskolai egészségügyről Schuschny Henrik írt, kevés történeti vonatkozással, két kisebb művet.

a) Testnevelés története.

Matolay Elek: A tornázás története, a tornatan alapfogalmai, elméletének s kezelésének főelvei. A Nemzeti Torna Egylet tanítóképző tanfolyamán tartott elméleti előadások vezérfonala, különösen tornatanítók használatára. Bpest, 1876. (Légrády) III. 80. l.

Maurer János: A tornázás története és módszertana. Matolay Elek munkája új átdolgozásban. Bpest, 1889. (Légrády X. 168. l.

b) Iskolai egészségügy.

Schuschny Henrik: Az iskolai egészségügy mai állása. Különlenyomat a Tanáregyesületi Közlöny XXII. évfolyamából. Bpest, 1889. (Hornyánszky) 16. l.

Schuschny Henrik: Az iskolaorvosi intézmény nálunk és külföldön. Különlenyomat az Ifjúság és Egészségből. Bpest, 1898. (Szt. László ny.) 20. l.

III.

Tankönyvtörténet.

A XIX. század egyetlen tankönyvtörténeti műve nemcsak tárgyánál fogva nevezetes alkotás, hanem kiválik tudományos értékével is. Bökényi

monográfiája részletesen ismerteti a magyar ABC és olvasókönyvek történetét, a fejlődés okait mindenütt kutatja és kimutatja, a forrásokat lelkiismeretesen tanulmányozza. Szomorú, hogy példája nem vonzott utánczókat.

Bökényi Dániel: A magyar ABC és olvasókönyvek történeti fejlődése a legrégebb időtől napjainkig. Tanügyi monográfia. A máramarosi vármegyei általános tanítóegyesület által pályadíjjal jutalmazott mű. Máramarossziget, 1891. (Wieder) XIV. 156. l.

IV.

Iskolai drámák.

Bayer József nagy munkája nemcsak irodalomtörténeti szempontból nevezetes alkotás, kiválik azáltal is, hogy sok neveléstörténeti adatot nyújt.

Nagy Sándor: Hazai tanodai drámák a Nemzeti Múzeum könyvtárában. Bpest, 1883. (Weismann) 29. l.

Bayer József: A magyar drámairodalom története. Bpest, 1897. (Franklin) I. k XV. 541. l., II. k. VII. 494. l.

V.

Önképzőkörök, ifjúsági egyesületek, szemináriumok története.

Kisebb jelentőségű munkák, egyetlen kiváló van közöttük: Kovács Sándornak a soproni Magyar Társaság történetéről írt műve. Az 1790-ben Kis János által Sopronban alapított Magyar Társaság mintájára alakultak középiskoláinkban hasonló társaságok, melyekből később az önképzőkör

kifejlődött. Kovács művében a soproni első Magyar Társaság jelentőségét jól látja és méltatja.

A budai kir. egyetemi főgymnasiumi Önképző-Egylet első évkönyve. Budán, 1864. (Egyet. ny.) 194. l.

A budapesti kegyesrendi nagygynasium önképző egyletének évkönyvei. 1867. Pest, 1867. (Khor és Weinny.)

Erőss Lajos: Rövid és általános áttekintés a debreceni főiskolában levő Magyar Irodalmi Önképző Társulat multja felett. Debrecen, 1880. (Városi ny.) 48. l.

Kovács Sándor: A soproni ev. lyceumi Magyar Társaság története, 1790—1890. Sopron, 1890. (Magyar Társaság) 120. l.

Ludányi Béla: Az egri mensa academica története és működése. Eger, 1906. (Érseki lyceumi ny.) 46. l.

Gyökössy Endre: A Bethlen Gábor-kör története. Bpest, 1907. (Hornyánszky) 16. l.

Rozmitálszky Nándor: A budapesti üveges, üveg és porcellán-kereskedősegek önszegélyző és önképző köre 33 éves története 1873—1906. Bpest, 1908. (Barcza) 24. l.

Schor Jenő: A pápai önképző leányegyesület 25 éves története. 1888—1912. Bpest, 1912. (Jókai ny.) 56. l.

Szabó Imre: A pápai ref. főiskolai ifjúsági képzőtársulat története 1891—1912. Pápa, 1913.

Gyulai Ágost: A pedagógium magyar filológiai szemináriuma. Bpest, 1913. 40. l.

VI.

Neveléssel foglalkozó egyesületek és társaságok története.

Sok fontos adatot tartalmaznak a tanító- és tanáregyesületeink történetéről írott művek. Kevés azonban közöttük a tudományos szempontból is jelentős. Leginkább Peres Sándor műve emelhető ki, tanulmányában a magyarországi tanítóegyesületek történetét foglalta össze. A többi munkák egy-egy egyesület történetét adják.

N e y F e r e n c (szerkesztette): A kisdedóvó intézeteket Magyarországon terjesztő egyesület évlapjai 1852-ről. Pest, 1853. (Emich G.) 36. l. A kisdedóvó intézeteket Magyarországon terjesztő egyesület évkönyve 1853—1857. Pest, 1857. (Gyurian József) 39. l. A kisdedóvó intézeteket Magyarországon terjesztő egyesület évkönyve 1858-ról. Pest, 1859. (Gyurian J.) 55. l.

Á m á n t A n t a l: Értesítvény az Erzsébet császárné felséges nevét viselő nagyváradi bölcsőde és óvoda egyletnek tíz évi működéséről. Nagyvárad, 1865. (Tichy) 63. l.

B a r á t h F e r e n c (összeállította): Az Országos Nőképző Egylet története és tanintézetének statisztikai kimutatása. Bpest, 1873. (Fanda és Frohner) 78. l.

K á l n a y N á n d o r: A Budapest főváros (VIII. ker. Józsefváros) tanítói körének működéséről 1876—1881. Bpest, 1881. (Rózsa) 16. l.

A „zalamegyei ált. tanítótestület“ Sümeghjárás tanítói kör 10 évi működésének Emlékönyve. Nagykanizsa, 1882.

Gerlőczy Károly: A magyarországi közművelődési egyesületek élete. Bpest, 1887. (Pesti kny.) 105. l.

Alexander Bernát: Az országos középiskolai tanáregyesület történetéhez. Bpest, 1891. (Hornyánszky) 68. l.

A magyarországi központi Fröbel-Nőegylet számadó jelentése az 1892. évre. Bpest, 1893. (Pesti Lloyd.)

Lakits Vendel (szerkesztette): Huszonöt esztendő a Népnevelők Budapesti Egyesülete történetéből 1868—1893. Bpest, 1893. (Neumayer) 248. l.

Cseike Győző: A magyarországi központi Fröbel Nőegylet 25 éves működésének története. Bpest, 1895.

Sándor József: Visszapillantás az EMKE alakulása és fejlődése történetére. Az egyesület fennállása 10 éves ünnepére. Kolozsvár, 1895. (Gombos és Sztupjár) 114. l.

Novák Lajos (szerkesztette): A budapesti első gyermekmenhely egyesület 25 éves működésének története. Bpest, 1896. (Franklin) 50. l.

Novák Lajos: A pesti első bölcsőde egyesület történetének, alapszabályainak és működésének rövid vázlatja. Bpest, 1896. (Rózsa) 17. l.

Peres Sándor: A magyarországi tanítóegyesületek története. Kiadta a Magyarországi Tanítók Országos Bizottsága. Bpest, 1896. (Minerva) 340. l.

Róth Márton és Löwy Mór: A szeptesi tanítóegyesület hatvan éves története. Igló, 1896. (Schmidt József) 236. l.

Ferenczy József: Országos Közoktatási Tanács. Tanügytörténeti szemle. Bpest, 1896. (Nagy) 119. l.

Tormássy Sándor: A Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei hivatalos tanítótestület története 1874—1895. Kecskemét, 1896. (Sziládi ny.) 94. l.

Peres Sándor: A kisdednevelők Országos Egyesületének története. 1869—1896. Bpest, 1897. (Rózsa) 74. l.

Perjéssy Lajos: A verseci magyar köznevelődési egyesület története 1885—905. Versec, 1905. (Kirchner) 84. l.

Klingenberg Jakab: A pécsi tanítóegylet 40 éves vázlatos története. Pécs, 1907. 19. l.

Demény Endre (szerk.) Emlékkönyv. A Tordaaranyos-vármegyei általános tanítótestület 30 éves jubileuma alkalmából. Torda, 1908. (Füßy ny.) VII. 431, 98. l.

Witkowsky Sándor: Öt év krónikája a budapesti (budai) tanítóegyesület életéből. 1903—1907. Bpest, 1908. (Bichler ny.) 100 l.

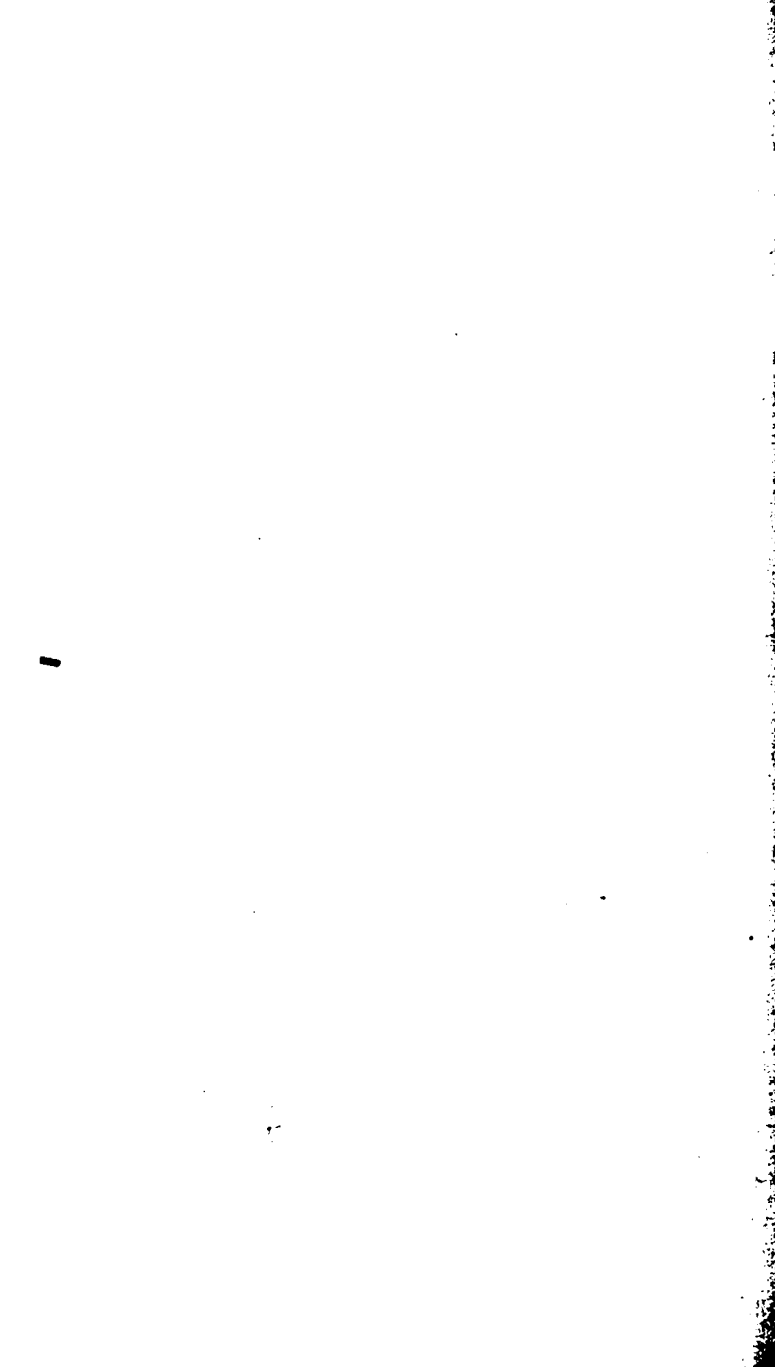
Sándor József: Az EMKE megalapítása és negyedszázados működése. 1885—1910. Az egyesület 25 éves örömnepére. Kolozsvár, 1910. (EMKE) 594. l.

Sipos Orbán: A Bihar vármegyei népnevelési egyesület története 25 éves fennállása megünneplésének alkalmára. Nagyvárad, 1910. (Láng ny.) 199. l.

Somfai János (szerk.): Torontál vármegyei magyar köznevelődési egyesület. Negyedszázad. 1885—1910 Emlékkönyv. Nagybecskerek, 1910. (Pleitz ny.) 177. l.

Simkó Endre: A Sopron vármegyei általános tanítóegyesület tíz éves története. Burgmann Rezső, Kováts József, Pados Károly és Skerlán Gyula közreműködésével írta. Sopron, 1911. (Rittig ny.) 50. l.

László József és Nagy Mihály: A Szilágy vármegyei általános tanítóegyesület 40 éves fennállásának története 1873—1913. Zilah, 1914. (Seress ny.) 84. l.

TARTALOM :

	Oldal
Bevezetés — — — — —	3.
A) Általános neveléstörténeti munkák és tanulmányok :	
I. Neveléstörténelmek — — —	12.
II. Nem magyar nevelés történetére vonatkozó tanulmányok — — —	14
III. Magyarok külföldi iskolázásának története — — —	16.
IV. A magyar nevelés multjára vonatkozó tanulmányok — — —	18.
V. Magyarország műveltségi állapotának története — — —	26.
B) Életrajzok, monográfiák, ismertetések :	
I. Külföldi pedagógusok — —	27
II. Magyar pedagógusok — —	32.
C) A közoktatás története külföldön és Magyarországon :	
I. A közoktatás története külföldön —	39.
II. A közoktatás története Magyarországon — — —	43.
1. Kisdedovás története — — —	45
2. Népoktatás története — — —	46.
3. Középoktatás története — — —	55
4. Szakoktatás története — — —	68.
5. Felsőoktatás története — — —	73.

6. Iskolaszervezetek, törvények, rendeletek gyűjteménye, statisztikai művek — — — — —	80
---	----

D) Egyéb neveléstörténeti munkák:

I. Egyes tárgyak oktatásának története	83
II. Testnevelés és iskolai egészségtan története — — — —	84
III. Tankönyvtörténet — — — —	84
IV. Iskolai drámák — — — —	85
V. Önképzőkörök, ifjúsági egyesületek, szemináriumok története — —	85
VI. Neveléssel foglalkozó egyesületek és társaságok története — —	87

Curriculum vitae.

1914. február 28-án születtem Nyiregyházán. Középiskolai tanulmányaimat a nyiregyházi kir. kat. gimnáziumban végeztem; ugyanott tettem érettségi vizsgálatot.

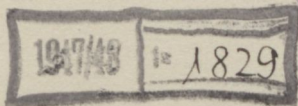
1931. szeptemberében latin-német-angol szak-
tárgyakkal a budapesti m. kir. Középiskolai Tanárképzőintézetbe és egyidejűleg a budapesti kir. magyar Pázmány Péter tudományegyetemre iratkoztam be, ahol 1935. június havában végbizonyítványt nyertem.

Egyetemi tanulmányaimat mint a Budai Szent Imre Collegium növendéke végeztem. Az 1934/35. és 1935/36. tanévekben négy féléven keresztül hallgatója voltam a budapesti Actio Catholica Katolikus Tanárképző Tanfolyamának, ahol vizsgáim letétele után az 1. számú oklevelet nyertem.

Tanári gyakorlóéveimet a budapesti VI. kerületi állami Bulyovszky uccai báró Kemény Zsigmond gimnáziumban végeztem. Középiskolai tanári diplomámat a Budapesti Állami Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság állította ki 1937-ben.

Tudományos kutatásaimat a Fővárosi Pedagógiai könyvtárban és Egyetemi könyvtárban, továbbá a Tudományos Akadémia és Nemzeti Múzeum könyvtáraiban végeztem.

A jelen értekezésem megírásában nyújtott irányításért Várkonyi Hildebrand egyetemi tanár úrnak ezúton mondok hálás köszönetet.

37.01 sb

T56